

Z táborů Gulagu do Československé vojenské jednotky v SSSR

Jan Dvořák – Adam Hradilek – Zdeněk Vališ

V důsledku nacistické okupace Čech a Moravy, maďarské okupace Podkarpatské Rusi a vypuknutí druhé světové války uchylovalo se stále více československých občanů ohrožených nacismem či maďarským fašismem do Sovětského svazu, případně se na jeho území ocitli v důsledku sovětské okupace východní části Polska.

Mezi uprchlíky bylo několik stovek Čechoslováků, přičemž nejpočetnější uprchlické skupiny tvořili Rusíni (jejich počet se dnes odhaduje na 8–10 tisíc osob), prchající většinou před brannou povinností v maďarské armádě, a Židé (okolo 5 tisíc osob) hledající záchranu před pronásledováním. Útěkem na východ se sice nacistické i maďarské perzekuci vyhnuli, avšak ve většině případů se stali obětmi sovětského represivního režimu, protože bývali obviněni sovětskými bezpečnostními orgány z nelegálního překročení hranic, případně ze špionáže, a odsouzeni ke třem až pěti letům nápravně-pracovních táborů Gulagu (Glavnoje upravlenije lagerej – GULAG), ležících většinou v nejdlehlějších částech SSSR. Zvláště trpký osud měli vězni z vůbec prvních, nacisty organizovaných, deportací evropských Židů v dějinách holocaustu – transportů vypravených do Niska nad Sanem koncem října 1939. Pocházeli z Ostravy, Katovic a Vídně (celkem přes 4 000 osob) a většinu z nich nacistické strážě vyhnaly na sever k Lublinu či k nedaleké německo-sovětské hranici s příkazem ji překročit. Až na výjimky byli společně s ostatními uprchlíky z Československa i dalších zemí Evropy dříve či později na sovětském území zatčeni a odesláni do táborů Gulagu, případně na nucené práce v kolchozech.¹

Nadějí na záchranu pro vězněné Čechoslováky se paradoxně stal útok německých vojsk na Sovětský svaz v červnu 1941. Na naléhání československé exilové vlády začalo sovětské vedení jednat o vzniku samostatné Československé vojenské jednotky v SSSR². Amnestii pro vězněné Čechoslováky se podařilo definitivně vyjednat koncem roku 1941³, poté Státní výbor obrany SSSR na svém zasedání 3. ledna 1942 konečně potvrdil rozhodnutí amnestovat vězněné československé státní příslušníky mimo „osob podezřelých ze špionáže proti SSSR“ a provádět dobrovolný nábor pro Čs. vojenskou

Stovky československých uprchlíků se propuštění z Gulagu nedočkali. Úmrtí oznámení Rudolfa Kolka z Věrněněžemského lágru v republice Komi, 1942.

jednotku v SSSR jak z československých státních příslušníků, tak i občanů Sovětského svazu „československé“ národnosti.⁴ Židé z českých zemí měli na rozdíl od uprchlíků z Podkarpatské Rusi (hlavně Rusínů a Židů) většinou to štěstí, že nikdo nezpochyboval jejich „bývalou“ státní příslušnost. Zpočátku proto Židé tvořili značnou část tehdejšího stavu 1. pěšího praporu Čs. vojenské jednotky v SSSR.⁵

Zprávy o katastrofálních životních podmínkách a vysoké úmrtnosti Čechoslováků v sovětských pracovních táborech v období formování samostatné čs. vojenské jednotky přiměly vedoucí představitele čs. armády v zahraničí k zintenzivnění snahy o jejich záchranu, což komplikovala jistá lhostejnost čs. vyslance Zdeňka Fierlingera i tamních představitelů KSČ v této věci⁶. Amnestie vězňů původem z Podkarpatské Rusi však byla spojena s mnoha překážkami, tou nejzávažnější se ukázala otázka původní státní příslušnosti. Vzhledem k maďarské okupaci jejich vlasti bývali často velitelstvím daného tábora považováni za občany nepřátelského (maďarského) státu, a tomu odpovídal jejich zamítavý postoj k jejich propuštění. Po řadě intervencí československých vojenských a zastupitelských orgánů, především náčelníka Čs. vojenské mise v SSSR plk.⁷ Heliadora

1 Více viz Mečislav BORÁK, *První deportace evropských Židů. Transporty do Niska nad Sanem (1939–1945)*, Úvodní slovo Václav Havel a Jiří Daniček, vydal Český svaz bojovníků za svobodu, Ostrava, 2009; Týž, *The First Deportation of the European Jews. The Transports to Nisko nad Sanem (1939–1940)*, Opava 2010; Týž, *Z nacistického koncentračního tábora do sovětských gulagů. (Osudy ostravských Židů z transportů do Niska nad Sanem)* in: Ostrava. Příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska 25, Ostrava 2011, s. 97–135; Ludmila NESLÁDKOVÁ a kol., *Akce Nisko v historii „konečného řešení židovské otázky“ – k 55. výročí prvé hromadné deportace Židů v Evropě*. Ostrava 1995.

2 Podrobněji Zdeněk VALIŠ, *Sokolovo*, HaV 2013, č. 1, s. 41–43.

3 Srov. VÚA–VHA, f. ČsVM v SSSR, sign. 83/1/10, depeše č. 5724–5749/7; dále Tamtéž, sb. 37–24/2, ZOE 5040/41.

4 Podrobněji Zdeněk VALIŠ, *Ze sovětských gulagů do československé armády. Heliodor Pika v boji za životy Podkarpatorusů*. HaV 2008, č. 1, s. 48–49.

5 Více Erich KULKA, *Židé v československé Svobodové armádě*, Naše vojsko, Praha 1990, s. 145–146.

6 Srov. VÚA–VHA, sb. 37–24/3, ZOE 080606/42. Podrobněji Z. VALIŠ, *Ze sovětských gulagů do československé armády*, s. 51–53.

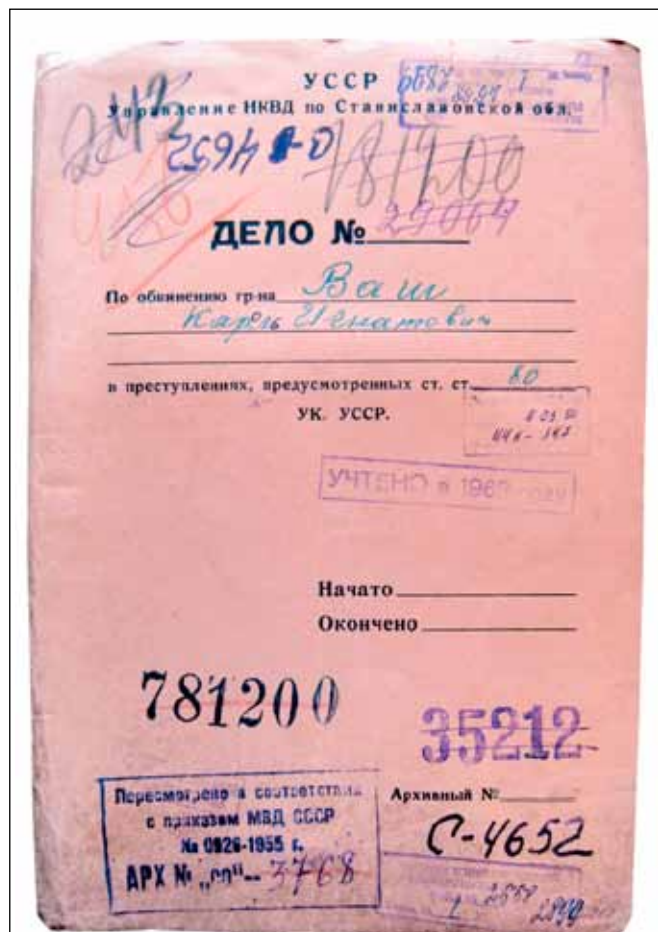
7 S účinností od 3. prosince 1943 povýšen do hodnosti brigádního generála. Srov. VÚA–VHA, sb. 22–4/3; dále Tamtéž sb. 24–18/29.

Píky, se nakonec podařilo osvobodit alespoň část z vězněných Rusínů.⁸

Většina amnestovaných byla propuštěna do Buzuluku, kde vstoupili do čs. vojenské jednotky a zapojili se do bojů na východní frontě, čímž výrazně přispěli k porážce nacistického Německa a osvobození Československa. V těchto bojích mnozí z nich za to zaplatili vlastním životem. Odkazu a památce hrdinů československých vojáků bojujících na východní frontě byla v komunistickém Československu věnována značná pozornost. Jejich zkušenosti se sovětským systémem nápravně-pracovních táborů Gulagu se však z ideologických důvodů nevěnovala pozornost a vzpomínka na ně měla být vymazána z historické paměti. Výjimku představovala snad jen v zahraničí publikace česko-izraelského spisovatele Ericha Kulky o Židech v československé vojenské jednotce v SSSR⁹, v níž vycházel především ze svědectví, zaznamenaných během 60. a 70. let v Izraeli. Tato práce však mohla být v Československu vydána v doplněném a rozšířeném rozsahu až po pádu komunistického režimu¹⁰. Do té doby memoáry vězněných čs. vojáků vycházely pouze v exilu.¹¹ Teprve po roce 1989 vznikly na toto téma odborné historické texty¹² a přeživší pamětníci mohli publikovat desetiletí potlačované vzpomínky.¹³

Na dosavadní historický výzkum perzekuce čs. občanů v SSSR navázala v roce 2008 Skupina orální historie (SOH) Ústavu pro studium totalitních režimů (ÚSTR) systematickým sběrem rozhovorů s pamětníky, dokumentů z pozůstalosti a materiálů z archivů NKVD.

Na následujících stránkách předkládáme 44 krátkých životopisných medailonků Čechoslováků, kteří prošli Gulagem a získali bojové zkušenosti v čs. vojenských jednotkách v SSSR.¹⁴ Větší část z nich tvoří portréty osob pocházejících z Podkarpatské Rusi, protože většina dosud žijících pamětníků pochází právě z této oblasti. Jejich svědectví se navíc podařilo konfrontovat s materiály NKVD, nalezenými pracovníky SOH během

Titulní strana vyšetřovacího spisu NKVD vedeného na Karla Vaše.

výzkumu v ukrajinských archivech.¹⁵ Ostatní medailonky se dotýkají osudů těch, kteří se dostali na území SSSR útekem přes Polsko, případně v důsledku transportů do Niska.

8 Více viz Zdeněk VALIŠ, *Čechoslováci v táborech a věznicích NKVD za druhé světové války (1940–1944). Výběr dokumentů z fondu Vojenského ústředního archivu a Archivu Ministerstva vnitra ČR*, in: M. Borák (ed.), *Perzekuce československých občanů v Sovětském svazu (1918–1956) II*, s. 201–324; Týž, *Heliodor Píka v boji za životy Podkarpatorusů*, s. 22–59.

9 Erich Kulka, *Židé v československé Svobodové armádě*, Toronto 1979; hebrejsky v Jeruzalémě 1977; anglicky jako *Jews in Svoboda's army in the Soviet Union*, London – New York 1987.

10 E. KULKA, *Židé v československé Svobodové armádě*.

11 František POLÁK, *Otrocí sovětských koncentračních táborů*. New York 1955; Týž: *Cestou ze sovětských koncentráků*. New York 1959; Karel GOLIATH-GOROVSKÝ, *Zápisky ze stalinských koncentráků*. Köln 1986.

12 Vedle již uvedených prací, zmiňujících se o perzekuci čs. občanů během 2. světové války, uvádíme pouze ty zásadní – Mečislav Borák, *České stopy v gulagu. Z výzkumu perzekuce Čechů a občanů ČSR v Sovětském svazu*, Opava 2003; Týž (ed.), *Perzekuce československých občanů v Sovětském svazu (1918–1956)*, Sborník studií I: Vězni a popravení, II: Váleční zajatci a internovaní, Opava 2007; Jiří Friedl, *Internace československých vojáků v SSSR 1939–1941*, in: M. Borák (ed.), *Perzekuce československých občanů v Sovětském svazu (1918–1956) II*, s. 157–200; Týž, *Internace Východní skupiny československé armády v SSSR ve světle sovětských dokumentů*, Slovanský přehled 93, 2007, č. 1, s. 87–120; Týž, *Projevy perzekuce během internace Východní skupiny čs. armády v Sovětském svazu*, in: M. Borák (ed.), *Výzkum perzekuce československých občanů v Sovětském svazu (1918–1956)*, s. 75–89.

13 Např. Vladimír LEVORA – Zora DVORÁKOVÁ, *Ze stalinských gulagů do československého vojska*. Praha 1993; Jan DEMČÍK: *Můj útek do Gulagu. Podle vzpomínek literárně zpracoval Karel Richter*. Praha 1995; Štěpán LUŽANSKÝ, *Pečorlag. Útek do ráje (1939–1942)*. Praha 1999; Jiří; PAVLIČ, *Přežil jsem Gulag*. Vyprávění po padesáti letech. Praha 2000; Michal KRIČFALUŠI – Karel RICHTER, *Úctování s časem*. Díl I. a II., Praha 2004; Michal IZAJ, *Příběhy mého života*, Praha 2011; Vasil HAJDUR, *Z gulagu přes Buzuluk do Prahy*, Praha 2011; Jan BAČKOVSKÝ, *Úryvky ze vzpomínek*. In: *Ozvěny Gulagu*. Povídky a vzpomínky. Praha – Moskva, 2013.

14 Pokud není uvedeno jinak, čerpali autoři při zpracování medailonků z rozhovorů uložených v archivu SOH ÚSTR, vyšetřovacích spisů NKVD z ukrajinských archivů (viz. pozn. č. 15), dochovaných kmenových listů a kvalifikačních listin ve VÚA–VHA a kmenových dokladů Vojenského historického archivu Bratislava i Vojenského archivu – centrální registratury Trnava, protože jejich uvedením by poznámkový aparát nabyl nepřiměřeného rozsahu vzhledem k vlastnímu textu.

15 Citované vyšetřovací spisy NKVD, vedené na uprchlíky, kteří ilegálně přešli hranice do SSSR, se nachází ve Státním archivu Zakarpatské oblasti (Děržavnyj archiv Zakarpatskoj oblasti), fond Kriminalnyje dela – značka fondu 2558 (1939–1994) a Státním archivu Lvovské oblasti (Děržavnyj archiv Lvivskoj oblasti), fond Kriminalnyje spravy – značka fondu P-3258 (1939–1950). V archivu SOH je v současnosti uloženo přes 500 kopií vyšetřovacích spisů z výše uvedených archivů, jež mají víceméně stejnou strukturu a vypovídací hodnotu: většinou obsahují seznam obviněných, protokol o zadržení, rozhodnutí o zatčení, rozhodnutí o výběru předběžných opatření, příkaz k zatčení, dotazník zatčeného, výpis trestů, soubor otisků prstů a fotografií, protokol o prohlídce a další související dokumenty jako protokol o výsledku obviněných, protokoly o výsledku svědků, rozhodnutí o obžalobě, rozhodnutí o přijetí vyšetřovacího spisu, případně rozhodnutí o prodloužení vyšetřování, ověřující materiály, protokol o výsledcích vyšetřování, obvinění, rozsudek a rozhodnutí o rehabilitaci většinou ze začátku 90. let. Výjimkou ale nejsou rehabilitace už z konce 50. a z průběhu 60. let. Velice pozoruhodnou součástí těchto spisů bývají zabavené osobní fotografie a dokumenty zatčených.

Michal Babič

Narodil se 11. 2. 1924 v obci Zolotarovo na Podkarpatské Rusi. Sovětsko-maďarské hranice překročil v květnu 1941 v rámci 23členné skupiny, jež byla okamžitě zatčena a odeslána do vězení v Nadvorné, odtud se dostal do Stanislavova a dále do Ivanova, kde jej 11. 5. 1942 odsoudili na tři léta nápravně-pracovních táborů. Svůj trest si odpýkával v Kargopollagu v Archagelské oblasti na severu Ruska. Propuštění se dočkal 22. 12. 1942 a již 31. 12. 1942 jej v Buzuluku odvedli a bez výcviku zařadili do 1. polního praporu. Po zranění v boji u Sokolova se dostal do německého zajetí, z něhož se vrátil až v roce 1945. V roce 1943 jako údajně padlý vyznamenán in memoriam Čs. válečným křížem z roku 1939. Koncem roku 1945 byl propuštěn do poměru mimo činnou službu a po následné opci pro ČSR pracoval jako dělník až do svého odchodu do důchodu.

FOTO: DAZO

FOTO: DAZO

Ivan Banik

Narodil se 20. 1. 1920 v obci Behindácká Bastila na Podkarpatské Rusi a po ukončení národní školy pracoval jako rolník. Společně s kamarádem V. Pavlinou (1917) byli 25. 6. 1940 zadrženi sovětskými pohraničníky při pokusu o vstup do SSSR, kam utíkali s cílem vyhnout se službě v maďarské armádě. Nejprve se dostali do vězení ve Skole a následně ve Stanislavově, kde byli 27. 9. 1940 odsouzeni na tři roky nápravně-pracovních táborů Gulagu. Následoval transport do Kargopollagu, tábora č. 2. Propuštění se dočkali za dva roky: Pavlina 18. 12. a 24. 12. 1942 Banik a byli odesláni do Buzuluku, kde Banika odvedli 8. 1. 1943, třebaže mu tehdy zjistili chorobu plic; byl bez výcviku 23. 1. 1943 zařazen k minometné rotě 1. pol. praporu. Účastnil se boje u Sokolova. Zahynul 13. 10. 1943 při německém náletu na železniční transport 1. dělostřeleckého oddílu 1. čs. brigády při přesunu na frontu ke Kyjevu. V létě 1944 vyznamenán in memoriam Čs. válečným křížem 1939.

FOTO: DAZO

Michal Černega

FOTO: DAZO

Narodil se 5. 10. 1919 v obci Dubrinič na Podkarpatské Rusi. Pracoval na rodinném statku, jež jeho otec Ivan pořídil za peníze vydělané v USA. Před maďarskou persekucí uprchl 15. 8. 1940 do SSSR. Druhý den byl u Libochoře zatčen sovětskou pohraniční stráží a předán do vězení ve Siankách, Skole, Stryji a Starobelsku, kde byl odsouzen na tři roky nápravně-pracovních táborů Gulagu. Poté odeslán vlakem přes celý Sovětský svaz a následně lodí přes Ochotské moře do Magadanu. Trest si odpracoval v jednom z mnoha lágrů Sevostlugu v povodí řeky Kolymy při ryžování zlata. Propuštění se dočkal 27. 3. 1943, ale poté ještě pracoval v Palatkách až do 26. 5. 1943, kdy ho sovětský vojenský komitét odeslal do Buzuluku. U čs. voj. jednotky prezentován 5. 8. 1943 a po výcviku přemístěn ke spojovací rotě 1. čs. brigády, s níž se zúčastnil bojů od Kyjeva až na Volyň, kde přemístěn ke spojařům 3. čs. brigády. Vzápětí po jmenování do hodnosti rotmistra telefonního vojska v záloze, 16. 10. 1944, utrpěl na Dukle zranění a po vyléčení působil u výcvikového střediska. Po válce optoval pro ČSR, zůstal v armádě a sloužil po celé republice. Do důchodu odešel v roce 1974 a usadil se

v Sušici. Když jeho tři synové podepsali prohlášení Charty 77, přišel počátkem roku 1978 o zaměstnání ve vojenském skladu v Sušici, kde působil jako pracující důchodce. Od konce 70. let jezdila rodinu Černegů do Sušice navštěvovat řada českých disidentů a signatářů Charty 77. Patřil mezi ně i básník a filozof Egon Bondy, který se stal kmotrem jeho vnuka. Michal Černega zemřel v roce 1986.

Jan Čilipko

Narodil se 20. ledna 1918 v obci Zaričie na Podkarpatské Rusi. Díky svému výtvarnému talentu získal stipendium a odešel do Příbrami studovat obor restaurátorský kamenných památek. Po vyučení pracoval několik let jako restaurátor v Praze. Na jaře 1939 sice nastoupil prezenční vojenskou službu u hraničářského praporu 7 ve Velkém Meziříčí u Brna, po nacistické okupaci se však musel, stejně jako ostatní Rusíni, vrátit na Podkarpatskou Rus. Několik měsíců po maďarském záboru byl povolán do maďarské armády. Z výcvikového střediska se mu podařilo 27. 10. 1939 uprchnout s tím, že přejde hranice do SSSR. Při přechodu na počátku listopadu 1939 byl však ve Vorochtě zatčen a odeslán do věznic v Nadvorné, pak do Stanislavova a Charkova. Zde odsouzen 9. 7. 1940 za ilegální překročení hranic na tři roky nápravně-pracovních táborů Gulagu. Následoval transport do lágru u řeky Pečory. Až do svého propuštění v únoru 1943 vězněn v několika lágrech Sevželdorlugu na severu Ruska, kde nejdříve pracoval na stavbě železniční trati a poté jako pomocník táborové stráže. U čs. voj. jednotky v Buzuluku odveden 18. 3. 1943 a v létě odeslán do kursu v sovětském tankovém učilišti. Po návratu z Tambova působil jako mechanik v rámci čs. tankových jednotek (od praporu po brigádu). Po válce se s několika dalšími Rusíny usadil v Karlovicích na Bruntálsku, kde zprvu provozoval autodopravu a samostatně hospodařil. V 50. letech 20. století byl nucen vstoupit do JZD a až do důchodu tam působil na různých pracovních pozicích.

FOTO: DAZO

Jan Demčík

Narodil se 15. 2. 1913 v obci Voloské na Podkarpatské Rusi. Po ukončení obecné školy absolvoval učitelský ústav. Prezenční službu v čs. armádě vykonával v letech 1935–1937 u pěšího pluku 16 v Prešově, kde absolvoval poddůstojnickou školu. Poté pracoval jako úředník na důchodkovém kontrolním úřadě v Tačevě; za mobilizace v roce 1938 zařazen u finanční stráže jako strážný. Společně s kamarády V. Romanem (1920) a A. Baganicem (1914) utekl 15. 8. 1940 do SSSR. Po

FOTO: DAZO

překročení hranice u Nadvorné se místo azylu dočkal vězení ve Stanislavově, Poltavě a Charkově, kde 7. 4. 1941 odsouzen na tři roky nápravně-pracovních táborů Gulagu. Cílovou stanicí jeho transportu se stal jeden z lágrů Vorkutlugu, kde se podílel na stavbě železnice Kotlas–Vorkuta. Z vyčerpání a nedostatku vitamínů brzy onemocněl a strávil několik týdnů v táborové nemocnici, kde byl léčen naklíčeným hřachem. Poté odeslán do Jardarmije Lisky, kde na základě amnestie 7. 3. 1943 propuštěn a převezen do Džambulu na doléčení a pak odeslán k čs. voj. jednotce. Cestou jej však opět zatkl NKVD a teprve po dalších peripetiích se dočkal propuštění, a proto v Buzuluku odveden až 7. 8. 1943. (Jeho kamarád A. Baganič, se kterým utekl do SSSR, zemřel 10. 12. 1942 na Vorkutě; druhý kamarád Vasil Roman byl o čtyři dny později propuštěn a odeslán do Buzuluku, kde jej 28. 1. 1943 odvedli.) Sám zůstal u náhradního praporu a koncem roku 1943 odeslán do tankového kursu v Saratově; po návratu absolvoval ještě zpravodajský kurs. Za bojů na Dukle, na Slovensku i o Moravskou bránu, Olomouc až po pochod na Prahu působil jako styčný důstojník čs. tankistů. Po válce zůstal v čs. armádě až do srpna 1968, kdy protestoval proti sovětské okupaci. Válečné zážitky ze Sovětského svazu sice sepsal dříve, ale mohly být vydány teprve po pádu komunistického režimu pod názvem *Můj útek do gulagu*, první vydání v roce 1995, druhé v roce 2001. Šlo o jednu z prvních memoárových publikací na toto téma u nás. Jan Demčík zemřel roku 2005.

Michal Demjan

FOTO: DAZO

Narodil se 19. 11. 1921 v obci Vyšné Verecky (dnes Verchni Vorota) jako prvorozený ze čtyř sourozenců v rodině malorolníka a od útlého mládí pracoval v rodinném hospodářství. Poslední březnový den roku 1940 se několik jeho přátel dohodlo, že uprchnou přes blížící hranice do SSSR. Krátce po překročení hraniční čáry je zatkl sovětský pohraničníci a po prvních výsleších putovali do sběrného tábora ve Skole. Útek této skupiny mladíků však měl mít ještě dohru. Den po odchodu svých synů se totiž tři matky, včetně Michalovy matky Anastázie, roz. Čubirkové (1902), vydaly za nimi na sovětské území s tím, že je přivedou zpět domů. Ženám se bez problémů podařilo překročit hranice do SSSR, ale ve vesnici Vyšiv byly i ony zadrženy a převezeny do Skole. Nakonec se tedy se svým synem setkala, ovšem až v sovětském vězení. Ze sběrného tábora je odeslali do vězení do Stryje a odtud do věznic ve Vinnici, kde 2. 11. 1940 byli bez výjimky odsouzeni na tři roky nápravně-pracovních táborů. Odsouzené matky (jedna z nich ovšem zemřela již ve Vinnici) následně deportovali na práce na bavlníkové pole do Kazachstánu (součást Karlagu), zatímco muže odvezli do Dnětropolrovska, kde se organizovaly tzv. ešalony dále na východ. Tehdy se Michal dostal k transportu do Ivděllagu ve Sverdlovské oblasti. V táboře s názvem „Tolochťanka“ byl společně se svým bratrance Semenam zařazen do brigády na kácení stromů, po těžkém úrazu pak svázal vykácené dřevo. Poslední půlrok v lágru pracoval jako táborový kuchař. Propuštění na svobodu se dočkal v listopadu 1942. V Buzuluku jej odvedli 10. 1. 1943 a bez řádného výcviku zařadili do 2. pěší roty 1. polního praporu jako pomocníka střelce lehkého kulometu. Se svou rotou se zúčastnil boje u Sokolova, kde byl poprvé raněn. Po vyléčení v nemocnici v Mičurinsku byl sovětským velením, zřejmě omylem, odeslán k ženistům do Rudé armády a v rámci 137. gardové divize se zúčastnil bitvy v Kurském oblouku. Tam utrpěl druhé zranění. Když se uzdravil, podařilo se mu přesvědčit příslušné vojenské orgány, aby ho propustily zpět k čs. voj. jednotce, kde se stal v květnu 1944 příslušníkem strážní roty 1. čs. náhradního pluku. Také jeho matce se

podařilo získat svolení k odchodu do čs. voj. jednotky a v červenci 1944 byla v Kamenci Podolském zařazena do polní pekárný spojovacího praporu. Se svým synem se ale setkala až na Slovensku ve Vyšných Hágách, v sanatoriu, kde byl přidělen ke strážnému oddílu. Hned po skončení války se pak vrátila k rodině na Podkarpatskou Rus. Zemřela 13. 3. 1994 ve vsi Vrchni Vorota ve věku 92 let. Její syn působil po válce v čs. strážním praporu pro UNRRU v Německu a Itálii až do propuštění mimo činnou službu v listopadu 1946. Poté pracoval další dva roky jako dozorce ve věznicích po celých Čechách – mj. na Pankráci či Valdicích. V roce 1949 byl ze služebního poměru propuštěn a až do důchodu se živil jako tiskař.

Vasil Derďuk

Narodil se 6. 12. 1922 v obci Jasina na Podkarpatské Rusi, kde se vyučil tesařem. Začátkem roku 1940 musel nastoupit na vojenské cvičení v místním mládežnickém oddílu Levente, ale brzy se dostal do konfliktu s maďarským důstojníkem, jehož s kamarádem Michalem Popjukem (1921) zbili. Před hrozícím trestem se proto rozhodli utéct do Sovětského svazu. Na cestu se vydali 5. 8. 1940, ale již na hranicích je zatkl sovětský pohraničníci a odvezli je do věznic v Nadvorné. Odsud putovali přes další věznic na území Ukrajiny až do Starobelska, kde je 10. 2. 1941 odsoudili ke třem letům nápravně-pracovních táborů v Gulagu. Vasil Derďuk si trest nejdříve odpykával v táborech Vorkutlugu, později byl údajně na několik měsíců přemístěn na práci do jednoho z lágrů při uhelných dolech na Kamčatce. V průběhu roku 1942 se znovu vrátil na Vorkutu, kde se v polovině prosince 1942 dočkal propuštění. Následovala několikatydenní strastiplná cesta k čs. voj. jednotce do Buzuluku, kde byl 17. 2. 1943 odveden (podobně jako jeho kamarád M. Popjuk). Při výcviku se těžce zranil, a tak se po vyléčení dostal k dělostřelectvu 1. čs. brigády, s níž se zúčastnil všech bojů od Kyjeva až do Prahy, v jejichž průběhu byl několikrát lehce zraněn. Po válce, v hodnosti rotného, působil krátce u vojenských jednotek v Žatci a v Podbořanech. Dokonce se pokusil nastoupit na libereckou akademii, ale když po něm vyžadovali vstup do KSČ, odešel v říjnu 1945 do civilu a přestěhoval se do Šumperka, kde pracoval až do důchodu u Československých státních drah.

FOTO: DAZO

Václav Djačuk

Narodil se 10. 9. 1920 v Rachově na Podkarpatské Rusi a po dokončení škol pracoval jako mlékař. Aby se vyhnul službě v maďarské armádě, přešel společně s přítelem Vasilem Vránou (1916) koncem července 1940 na území okupované SSSR. Již krátce po přechodu byli zatčeni a několik následujících měsíců strávili ve věznicích v Nadvorné, Stanislavově a Starobelsku. Za ilegální přechod hranic padly i v jejich případě dne 5. 6. 1941 rozsudky tří let nápravně-pracovních táborů Gulagu. Poté je deportovali do lágrů Sevostlugu na nechvalně proslulou Kolymu v severovýchodní Sibiři, kde vězni pracovali ve velmi těžkých životních podmínkách ve zlatých a uhelných dolech. Nejdříve tam působil na stavbě letiště nedaleko velkého tranzitního tábora v Magadanu, poté jej odvezli přímo na zlatá naleziště v údolí řeky Kolymy – konkrétně do tábora pojmenovaného jako „Udarnik“. Jednoho dne už ale byl z namáhavé práce natolik vyčerpán, že se pokusil o sebezmrzáčení. Díky úrazu ruky si tak mohl na měsíc odpočinout od nejtěžší práce, jeho přítel Vrána však tehdy v důsledku naprostého vyčerpání zemřel. Sám se pak naštěstí dostal mezi padesát nemocných vězňů – „šťastlivců“, kteří dostali povolení na výpomoc v místním kolchozu. Na jaře roku 1943 byl z tábora propuštěn a následovala několikatydenní strastiplná cesta k čs. voj. jednotce do Buzuluku. Odveden byl 5. 8. 1943. Po úspěšném absolvování výcviku na sovětském leteckém učilišti ve Vjaznikách byl přidělen k 1. čs. stíhacímu

FOTO: DAZO

FOTO: DAZO

leteckému pluku a jako jeho příslušník se v rámci ostravské operace Rudé armády podílel na osvobozování Československa. Po válce se stal zkušebním pilotem ve Vojenském leteckém a zkušebním ústavu v Praze-Letňanech. V roce 1949 byl však bez udání důvodu z armády propuštěn, nadále mohl pracovat pouze v dělnických profesích. Po roce 1989 se dočkal rehabilitace a v říjnu 2011 mu udělil prezident republiky Václav Klaus Řád Bílého lva.

Karel Egger

Narodil se 28. 11. 1909 v obci Velké Karlovice v rodině strojevodoucího. V dospělosti žil ve Frýdku, ale pracoval jako řidič v Ostravě. Po nacistické okupaci Československa byl otec Viktor společně s matkou Annou, roz. Hirschovou, transportován do Terezína a následně do koncentračního tábora Malý Trostinec v Bělorusku, kde byli oba nacisty zavražděni. Karel společně s bratrem Erichem (1915) a dalšími ostravskými Židy měli koncem října 1939 nastoupit do transportu do Niska nad Sanem, proto se rozhodli pro útěk. Již 21. 10. přešli lesem na Slovensko, poté překročili hranici na Podkarpatskou Rus a 29. 10. přebrodili řeku San poblíž města Lesko na nové německo-sovětské hranici. Ve městě byli zatčeni příslušníky NKVD a převezení do věznice NKVD č. 1 ve Lvově, kde započaly jejich výslechy. Po několika měsících byl Karel převezen do věznice NKVD v Poltavě a jeho bratr Erich do věznice v Nikolajevsku. Výslechy pokračovaly, protože NKVD je podezírala ze špionáže ve prospěch Německa. Po desetiměsíční vazbě byli oba shodou okolností ve stejný den – 10. 8. 1940 – odsouzeni za nelegální překročení hranice. Karel na tři a Erich na pět let nápravně-pracovních táborů Gulagu. Bratři se opět sešli v táboře Samarlag na řece Volze nedaleko kazašských hranic, kde pracovali na stavbě továrny. Po dokončení stavby v dubnu 1941 se Karel dostal do jednoho z lágrů Uchtpčelagu v subpolární oblasti severního Ruska, zatímco o dalších osudech jeho bratra se ve spisu NKVD nachází pouze zmínka, že zemřel 30. 3. 1943 v „místě výkonu trestu“, ale bez bližšího určení. Karel se dočkal propuštění 26. 1. 1942 a po odeslání k čs. vojenské jednotce do Buzuluku mu byla při odvodu 16. 2. 1942 přiznána hodnost svobodníka z předválečné prezenční služby. V hodnosti desátníka se 8. 3. 1943 zúčastnil boje u Sokolova, v němž údajně padl, a proto byl vyznamenán in memoriam Čs. válečným křížem z roku 1939. Po válce mu bylo vyznamenání odňato, protože se tehdy dostal do německého zajetí, čehož využila nacistická propaganda. Společně s dalšími čtyřmi zajatými Čechoslováky se dostal koncem léta 1943 do Prahy, kde museli na zářijové tiskové konferenci pro protektorátní novináře bez příkras vypovídat o podmínkách

FOTO: Dázňavýj archiv Lvivskoj oblasti (DALO)

v sovětských táborech Gulagu či o nečeském charakteru čs. vojenské jednotky (do značné míry tvořené čs. Ukrajinci a Židy propuštěnými z Gulagu). Karel tehdy „popsal“, jak se k němu Sověti zachovali jako Židovi, který hledal v Sovětském svazu lepší podmínky k žití než v protektorátu. Na základě jejich „výpovědí“ vznikla řada článků v protektorátním tisku, někteří také hovořili v rozhlase. Jejich osudy se podrobně zabývala i propagandistická brožura z podzimu 1943 *H. Rolland, Váleční zajatci vypovídají...* Jeho další osudy zůstávají neznámé, ale je téměř jisté, že se nedožil konce války.

Michal Fedorko

FOTO: DAZO

Narodil se 22. 11. 1921 v obci Šarkaď a po ukončení národní školy dokončil ještě třetí ročník gymnázia. K prvnímu útěku do SSSR se odhodlal již v říjnu 1939, ale tehdy jej sovětský pohraničník ještě vrátil zpět na maďarské území. Po návratu působil jako překladatel u jednoho z oddílů maďarské mládežnické organizace Levente. Podruhé se rozhodl s dalšími pěti vrstevníky překročit sovětské hranice v srpnu 1940, ale tentokrát byli při přechodu všichni zatčeni. Několik měsíců strávili ve věznicích ve Skole a Stryji, poté je převezli do tranzitního tábora ve Starobelsku, kde Michala 7. 4. 1941 odsoudili za ilegální přechod hranice na tři roky nápravně-pracovních táborů Gulagu. Trest si odpykával v jednom z vorutských lágrů na severu Ruska, kde vězni stavěli elektrárnu a pracovali v uhelných dolech. Podobně jako většina místních trestanců trpěl také silnými omrzlinami. Několikatýdenní pobyt na ošetřovně mu zřejmě zachránil život. Propuštění se dočkal 17. 12. 1942 a odcestoval k čs. voj. jednotce do Buzuluku, kde byl 17. 2. 1943 odveden. Po vykonání základního výcviku a dokončení poddůstojnické školy absolvoval v Novochoopersku ještě kurs pozorovatelů. Během bojů na východní frontě byl v říjnu a prosinci 1944 raněn a na jaře 1945 povýšen do hodnosti rotmistra pěchoty v záloze. Po válce optoval pro ČSR a zůstal v čs. armádě, kde v různých funkcích působil až do svého odchodu do důchodu.

Ivan Fotul

Narodil se 6. 1. 1923 v obci Strojno na Podkarpatské Rusi. V době svého odchodu do SSSR studoval státní reálné gymnázium v Mukačevu. Hranice do SSSR překročil 21. 10. 1939, ale okamžitě byl zadržen sovětskými pohraničníky. Dne 13. 7. 1940 ve věznicích v Nikolajevu odsouzen na tři roky nápravně-pracovních táborů Gulagu a poté deportován do lágrů Archangelsklagu u břehů Bílého moře na severu Ruska. V Buzuluku prezentován 23. 12. 1942 a zařazen bez výcviku k 2. pěší rotě 1. pol. praporu. Po boji u Sokolova absolvoval poddůstojnickou školu v Novochoopersku a ustanoven velitelem družstva 3. pěší roty 2. polního praporu 1. čs. brigády. Po osvobození Kyjeva zastával funkci zástupce velitele čety, u Bílé Cerkve byl zraněn a po vyléčení absolvoval pěchotní učiliště Rudé armády v Rjazani. Od 15. 9. 1944 se zúčastnil bojů na Dukle jako styčný důstojník a osvětový důstojník 5. polního praporu, poté velitel 1. čety průzkumné roty 3. čs. brigády v SSSR. V bojích o osvobození Vsetína utrpěl 3. 5. 1945 těžké zranění. Po vyléčení optoval pro ČSR a zůstal v čs. armádě. V únoru 1948 na Masarykově státním reálném gymnáziu v Kroměříži odmaturoval. Již jako pracovník MNO se na počátku 50. let 20. století zúčastnil čs. mise v Dozorčí komisi neutrálních států v Koreji. Když v roce 1974 odešel z ČSLA, pracoval u železničního stavitelství.

FOTO: DAZO

Moritz Friedner

Narodil se 4. 11. 1896 v Moravské Ostravě, kde pracoval jako účetní. Spolu s dalšími více než 900 Židy z Ostravska a Frýdecka 18. 10. 1939 deportován z Ostravy do Niska nad Sanem, kde měl podle představ nacistů vzniknout židovský rezervát. Stejně jako velká většina deportovaných brzy po příjezdu do Niska vyhnán k nové východní hranici německé říše se SSSR. Z obav před dalším pronásledováním přešel již 23. 10. 1939 ilegálně hranice do SSSR, ale nedaleko města Šinovo byl zadržen sovětskými pohraničníky a přes několik věznic deportován až do Dnětropyetrovska, kde ho 5. 8. 1940 odsoudili za nelegální přechod hranice na pět let nápravně-pracovních táborů Gulagu. Po vynešení rozsudku deportován do Pečlagu na severovýchodě Ruska a propuštěn na začátku roku 1942. V Buzuluku prezentován 5. 5. 1942.

FOTO: DALO

Rudolf Goldflamm

Narodil se 23. 6. 1906 v Brně do rodiny židovského inženýra Stanislava Goldflamma, původem z Vídně. V Brně vystudoval německé školy i abiturientský kurs obchodní akademie, jež ukončil v roce 1925, a poté pracoval jako úředník. Období druhé světové války mělo tragický dopad na celou rodinu, protože matka Emilie, sestry Štěpánka Bassová s dvěma syny, Alžběta Seidlerová a její manžel i dvě děti a Sylva Goldflammová zahynuli během holocaustu v nacistických vyhlazovacích táborech. Jejich čtyři synové přežili válku v Sovětském svazu. Rudolf byl při pokusu o útěk v březnu 1939 u Těšína zadržen gestapem. Posléze zatčení i jeho bratři ing. Viktor (1896), ing. Otto (1899) a ing. Bedřich (1904) a internováni v brněnské věznici na Špilberku, odkud odjeli transportem 23. 10. 1939 do Niska nad Sanem. Ihned po příjezdu na místo se dostali do skupiny asi sta mužů, jež stráž SS odvedla přes řeku San směrem k sovětské hranici, kde jim nařídila jít směrem do Sovětského svazu s tím, že ten, kdo se vrátí, bude zastřelen. Bratři překročili hranici 31. 10. 1939 u obce Sinjava a pokračovali dál do Lvova, kam dorazili 9. 11. 1939. Rudolf s Viktorem tam zůstali, zatímco Otto a Bedřich odešli do nedaleké obce za prací. Dne 27. 5. 1940 byl Viktor zatčen NKVD a 10. 2. 1941 odsouzen za „nelegální přechod hranice ze strany Německa na území SSSR, kde ve městě Lvově pobýval několik měsíců bez dokumentů opravňujících k pobytu“. Trest si odpykával v táboře Gulagu Volgograd, ležícím 300 kilometrů severně od Moskvy. Setkal se tam s bratrem Rudolfem, který byl odsouzen v samostatném procesu. Otto v květnu 1940 deportován NKVD z Lvovské oblasti do Kyjeva, kde pracoval na Stavbě NKVD č. 1. Po německém útoku na Sovětský svaz byl 7. 7. 1941 evakuován do Andižanu v Uzbekistánu, kde do dubna 1942 pracoval v automechanické dílně. Všichni bratři měli to štěstí, že se dožili amnestie pro čs. státní příslušníky vězněné v SSSR, a vstoupili do vznikající čs. voj. jednotky v Buzuluku. Rudolf a Viktor byli propuštěni z Volgogradu a 17. 2. 1942 se podrobili i odvodu; Otto s Bedřichem pak 25. 5. 1942. Po boku dalších Čechoslováků se zúčastnili bojů na východní frontě. Otto Goldflamm, otec známého českého divadelníka a spisovatele Arnošta Goldflama, byl dvakrát raněn, ale on i jeho bratři se dožili konce války.

FOTO: DALO

JUDr. Karel Goliath

Narodil se 10. 9. 1901 v Jičíně do politicky angažované rodiny krejčího. V patnácti letech vstoupil do Čs. sociálně demokratické strany dělnické a aktivně se podílel na vzniku KSČ, jejímž členem se stal v době jejího vzniku v roce 1921. Studoval historii, etnologii a filozofii v Berlíně a také práva v Praze. Po krátkém

FOTO: Archiv Národního muzea

působení jako právní poradce v Centrále odborových organizací v Praze odešel v roce 1924 do advokátní kanceláře svého strýce JUDr. Emila Goliatha v Moravské Ostravě. Roku 1927 opustil KSČ v reakci na její bolševizaci, za což ji otevřeně kritizoval. V den vstupu německých okupačních vojsk do Československa v březnu 1939 byla v jeho ostravském bytě provedena domovní prohlídka. Tehdy se ještě stačil ukrýt a koncem června 1939 prchl do Krakova, kde byl 26. 8. 1939 prezentován u čs. vojenské skupiny. Rodiče i bratr, kteří zůstali v okupované vlasti, zemřeli v nacistických koncentračních táborech. Větší část vojenské skupiny, pozdějšího Českého a Slovenského legionu, zformovaná z uprchlíků z Československa (mezi nimi i 104 českých Židů), byla po rozdělení Polska nacistickým Německem a Sovětským svazem v září 1939 internována Sověty v Kamenci Podolském. Když ji přemístili do Olchovců, pokračovalo prověřování orgány NKVD, vycházející z udání internovaných. Na základě toho byl 3. 11. 1939 společně s dalšími devíti Čechoslováky zatčen sovětskými orgány a odloučen od vojenské skupiny. Nejdříve se dostal do moskevské věznice Lubljanka, kde ho koncem července 1940 jako nepřítele Sovětského svazu odsoudili (trest není znám) k otročské práci v táborech Gulagu. Po několika dnech v etapní věznici Butyrka v Moskvě byl 5. 8. 1940 vyvezen do lágru Ižma (součást Uchtpečlagu) na severu Ruska v ASSR Komi. Zde těžce onemocněl, a proto se dostal do nedalekého tábora Kyltovo (součást Sevzeldorlagu). Už 29. 1. 1942 byl na základě rozhodnutí o amnestii propuštěn ke vznikající čs. voj. jednotce do Buzuluku, kde 25. 2. prezentován a vtělen k náhradní rotě. Na základě sovětské žádosti dnem 8. 12. 1942 propuštěn z Čs. voj. jednotky v SSSR a odeslán spolu s dalšími propuštěnými JUDr. Františkem Polákem, Benediktem Kahanem a Ferdinandem Zelinkou k čs. vojenské misi do Kujbyševa, kde je ale zatklo NKVD a deportovalo do Moskvy. Zde znovu odsouzen za „protisovětskou činnost a trockismus“ na dalších pět let nucených prací; v roce 1949 odsouzen potřetí, tentokrát na deset let. Trest si odpykával v táborech Gulagu Karlag, Tagillag a Abez. Celkem strávil v sovětských pracovních táborech bezmála 17 let. Po návratu do Československa v listopadu 1955 otevřeně kritizoval politické poměry a dožadoval se odškodnění za léta života strávená v sovětských lágrech. Svou neúnavnou snahou o spravedlnost se dostával do konfliktu s totalitním režimem, proto pronásledován, na několik měsíců protiprávně umístěn do psychiatrické léčebny a nebyl mu přiznán starobní důchod. Zemřel v roce 1985 v Ostravě. Po jeho smrti mu byly vydány v exilu vzpomínky na internaci v SSSR pod názvem *Zápisky ze stalinských koncentráků*.

Vasil Hajdur

Narodil se 24. 6. 1919 v obci Nižní Se-liště nedaleko Chustu na Podkarpatské Rusi. Jako námezdný dělník se živil až do roku 1940, kdy měl být odveden do maďarské armády. Se čtyřmi kamarády z rodné vsi, kterým rovněž hrozila tato branná povinnost, se rozhodl utéct do Sovětského svazu. Maďarsko-sovětské hranice ilegálně překročili dne 15. 7., ale ihned poté je zadržela sovětská pohraniční hlídka a odeslala do vězení v Nadvorně, odtud do Stanislavova, kde ho 2. 10. 1940 odsoudili ke tříletému trestu v nápravně-pracovních táborech Gulagu. Kvůli vážným zdravotním problémům se vyhnul transportu na vzdálenou Kolymu. Až po vyléčení jej přesunuli přes Poltavu do vězení v Charkově a odsud v prosinci 1940 deportován do jednoho z pracovních lágrů Ivděllagu (tábor Talica) ve Sverdlovské oblasti na středním Uralu. Vězni zde pracovali převážně v lesích, kde těžili a zpracovávali dřevo, či v místní cihelně. V tomto táboře strávil téměř dva roky. Díky svým nadprůměrným pracovním výkonům byl zařazen mezi „stachanovce“, za což pobíral jistotu dobu dokonce finanční odměny. V táboře pracoval i jako kuchař. Propuštění se dočkal 2. 1. 1943 a již 10. 1. jej odvedli

FOTO: DAZO

v Buzuluku a zařadili k 2. pěší rotě 1. pol. praporu. V boji u Sokolova přidělen k posílení 1. pěší rotě. V červenci 1943 přemístěn k zdravotní četě 1. pol. praporu, s níž se zúčastnil válečných operací u Kyjeva, Bílé Cerkve až na Duklu, kde v září 1944 zraněn a po vyléčení zařazen ke 2. čs. dělostřeleckému pluku, s nímž se účastnil osvobozování Slovenska a Moravy. V hodnosti četaře dorazil v květnu 1945 se svou jednotkou do Kroměříže. Po válce jej přijala čs. armáda do dobrovolné činné služby v hodnosti rotmistra a v únoru 1947 úspěšně odmaturoval na reálném gymnáziu v Praze. Později působil např. jako velitel ženijního praporu Praha. V čs. armádě zůstal až do důchodu. V roce 2011 vydal své vzpomínky pod názvem *Z gulagu přes Buzuluk do Prahy*.

Arnold Herškovič

Narodil se 25. 11. 1913 v obci Činadovo na Podkarpatské Rusi. V rodné vesnici působil jako učitel. Společně s manželkou Matyldou (1910) utekl v noci z 22. na 23. 1. 1940 na polské území okupované SSSR. Po překročení hranice byli oba zatčeni sovětskými pohraničníky a předáni do sběrného tábora NKVD ve Skole. Jako důvod útěku uvedli při výslechu NKVD represe ze strany maďarských okupantů a ztrátu zaměstnání kvůli svému židovskému původu. V Charkově 27. 7. 1940 odsouzeni na tři roky nápravně-pracovních táborů Gulagu. Herškovič se dostal do Sevžedorlagu, zatímco jeho žena do Těmlagu v Mordvinské ASSR, odkud byla propuštěna 21. 12. 1942 a odeslána do Džambulu v Kazašské SSR. Její manžel se dočkal propuštění až 17. 7. 1944 a 29. 8. 1944 odvodu v Sadaguře k 1. čs. sboru.

FOTO: DAZO

Ivan Hladinec (Hadinec)

FOTO: DAZO

Narodil se 23. 3. 1912 v obci Lalovo na Podkarpatské Rusi. V letech 1937–1938 pracoval jako exekutor na Podkarpatské Rusi. Hranici do SSSR překročil ilegálně 8. 5. 1940, krátce po přechodu byl však zatčen. V podstavské věznici 7. 5. 1941 odsouzen na tři roky nápravně-pracovních táborů Gulagu. Trest si odpykával v lágrech Vorkutlagu. V Buzuluku byl odveden 23. 12. 1942 a doplnil 1. pol. prapor před odjezdem na frontu. Za boj u Sokolova vyznamenán sovětským Řádem Slávy III. třídy. Na jaře 1944 zařazen jako snajpr ke zřízovanému 3. pěšímu praporu 1. čs. brigády. Padl na Dukle v říjnu 1944, resp. od té doby veden jako nezvěstný.

Jan Ihnatík

Narodil se 1. 3. 1922 v obci Poroškovo na Podkarpatské Rusi. Po dokončení základní školní docházky pomáhal na rodinném hospodářství, protože většinou zůstával bez zaměstnání. V květnu 1940 se vzhledem k hrozbě branné povinnosti v maďarské armádě a rovněž pod vlivem místních komunistů, kteří mezi rusínskou mládeží šířili zvěsti o „sovětském ráji na zemi“, rozhodl utéct se dvěma přáteli ilegální cestou do Sovětského svazu. Krátce po překročení hranice byli zatčeni sovětskými pohraničníky

FOTO: DAZO

a převezeni do sběrného tábora ve Skole. Protože prostory místního provizorního tábora již nestačily pojmout všechny utečence, převezli je i s dalšími vězni do věznice ve Stryji. Po několika měsících pak Jana, odděleného již od jeho přátel, deportovali do Starobelska. Zde byl za ilegální přechod hranic 27. 9. 1940 odsouzen v „rychlém procesu“ k obvyklému trestu tří let nápravně-pracovních táborů Gulagu. Začátkem roku 1941 ho s dalšími vězni deportovali do jednoho z pracovních lágřů Uchtižemlago u města Uchta (dříve Čibju) na severovýchodě Ruska. Vězni zde vykonávali rozličné práce – stavěli základy lágrových domů, káceli stromy v okolních lesích, vypomáhali při senosecích apod. Poté, co se mu díky předstíranému úrazu podařilo šťastně vyhnout dalšímu transportu dále na sever, byl po několika měsících z rozhodnutí táborového vedení umístěn na výpomocnou práci do nedalekého učňovského řemeslnického střediska. V této „výhodné“ pozici setrval až do svého propuštění na začátku roku 1943. U čs. vojenské jednotky v Buzuluku byl prezentován 13. 2. 1943. Po základním výcviku absolvoval kurs motorových vozidel i kladení a ničení min. Před odjezdem 1. čs. brigády na frontu byl zařazen k oddílu polních četníků. V roce 1944 odeslán do sovětského dělostřeleckého učiliště v Irbitu a po jeho ukončení přidělen k dělostřelectvu 3. čs. brigády. V dalším průběhu války se zúčastnil celého tažení 1. čs. armádního sboru v SSSR a podílel se na osvobození Československa. Během bojů byl několikrát zraněn. Po válce zůstal v čs. armádě a až do důchodu působil u mnoha vojenských útvarů především na Moravě.

Michal Izaj

Narodil se 12. 12. 1921 v Kričevu na Podkarpatské Rusi a po ukončení národní školy pracoval jako dělník. V maďarské polovojenské organizaci Levente se zúčastnil pouze tří vojenských cvičení, než se v září 1939 se skupinou dalších sedmi Rusínů rozhodl uprchnout do SSSR. Dalším důvodem byl neustálý zájem maďarských četníků, kteří ho několikrát vyslyšeli kvůli nelegálně držným zbraním, neboť si již od šestnácti let přivydělával opravou ručních zbraní. Těsně za hranicemi v městečku Vorochta byli prozrazeni a zatčeni příslušníky NKVD. Zhruba po týdnu věznění je sovětský pohraničníci vyvedli zpět na hranice s tím, že se mají vrátit domů. V rodné obci se skrýval před Maďary na samotě u příbuzných. Po několika týdnech kontaktoval další lidi, plánující útek do SSSR, a 25. 7. 1940 se podruhé vydal přes hranice. Po jejich překročení je ve Smolově zatkla sovětská pohraniční hlídka a převezla do věznice v Nadvorně. Odsud po několika týdnech pokračovali do Stanislavova, kde byl 10. 2. 1941 odsouzen za ilegální překročení hranic na tři roky nápravně-pracovních táborů Gulagu. Svůj trest si nejdříve odpykával na státním statku Kedrový Šor u řeky Pečory, kde se podílel zejména na polních pracích. Po napadení SSSR nacistickým Německem, v srpnu 1941, byli vězni v dobré fyzické kondici posláni do uhelných dolů Vorkutlagu, a tak skončil v táborovém komplexu Intinstroj (též Intinglag), kde zprvu pracoval v lese, stavěl lágrové baráky, po lékařské prohlídce šel fátat do dolů. Poté se mu podařilo pracovat jako obuvník až do 4. 1. 1943, kdy se dočkal propuštění a 8. 2. odvodu v Buzuluku. Základní výcvik i kurs kladení a ničení min ukončil v Novochopersku u 1. čs. brigády a před odjezdem jednotky na frontu ke Kyjevu ho přemístili k její jezdecké četě. V létě 1944 odvelen k Ukrajinskému štábu partyzánského štábu v Kyjevě a po krátkém výcviku byl vysazen v oblasti Medzilaborců, ale jeho skupina byla rozprášena, a proto se přes frontu vrátil k 1. čs. brigádě. Při průzkumu na Dukle utrpěl těžká zranění a po vyléčení v Chustu už do dalších bojů nezasáhl. Působil u Velitelství osvobozeného území jako tlumočnick a spojka, později u strážního oddílu prezidenta Edvarda Beneše. Koncem května 1945 přeložen do zálohy, ale vzápětí nastoupil službu u SNB a v šedesátých letech odešel do předčasného invalidního důchodu.

FOTO: DAZO

Michal Jackanič

Narodil se v roce 1909 (přesné datum sám neznal) v obci Malý Rakovec do chudé rolnické rodiny. Živil se prací na vlastním drobném hospodářství. Povinnou vojenskou službu v čs. armádě odsloužil ve své rodné vesnici. Po obsazení Podkarpatské Rusi Maďary odmítl narukovat do okupační armády a raději utekl do SSSR. Doma zanechal manželku a roční dceru. Hranice přešel sám, bez průvodce. O tom, že se nachází již v Sovětském svazu, se dozvěděl až v příhraniční vesnici, kde byl 9. 8. 1940 zadržen. Několik měsíců pobyl ve vězení ve městě Stryj, poté 29. 11. 1940 odsouzen na tři roky nápravně-pracovních táborů Gulagu. Trest vykonával v jednom z pracovních táborů v Archangelské oblasti poblíž Bílého moře. Koncem roku 1942 byl z lágru propuštěn, aby vstoupil do Čs. vojenské jednotky v SSSR. Společně s dalšími osvobozenými vězni se vypravil do Buzuluku, ale v důsledku zápalu plic a celkového vyčerpání zemřel ve vlaku. Dle hlášení škpt. J. Koutného bylo jeho tělo společně s doklady a osobními věci převzato orgány NKVD a pohřbeno na neznámém místě.¹⁶ V červenci 1990 byl rehabilitován. Tehdy po jeho osudu bezvýsledně pátrali příbuzní i Oblastní soud Zakarpatské oblasti.

FOTO: DAZO

Pavel Jacko

Narodil se 26. 11. 1923 v Perečině na Podkarpatské Rusi. Kvůli šikaně Rusínů v maďarské vojenské organizaci Levente se společně s dvěma kamarády rozhodl 18. 5. 1940 pro útěk do Sovětského svazu, ale u obce Libochory byli zadrženi sovětskými pohraničníky. Přes několik sběrných středisek a věznic se v září 1940 dostali až do Starobelska. Za ilegální přechod hranic 4. 10. 1940 odsouzen ke třem letům nápravně-pracovních táborů Gulagu. Do transportu měl nastoupit již v prosinci, ale protože ještě nedosáhl 18 let, dostal se společně s ostatními nezletilými do Artymovska a následně do věznic v Charkově, odkud již jako zletilý „odcestoval“ 7. 2. 1941 s železničním transportem do lágrového komplexu Uchtizemlag. Během následujícího roku a půl prošel několika místními lágry a pracoval převážně na stavbě železniční trati. Koncem roku 1942 začaly odjíždět první transporty propuštěných Čechoslováků i z Uchty. Protože však krátce předtím prodělal oboustranný zápal plic, zůstal zatím v Uchtě. Když se zotavil, odjel 17. 4. 1943 do Buzuluku, kde byl 26. 7. 1943 odveden. Nejdříve absolvoval základní a následně i spojařský výcvik, poté jako spojař zařazen k dělostřelctvu 1. čs. brigády a zúčastnil se bojů o Kyjev až po Bílou Cerkev, kde byl poprvé těžce raněn. Podruhé raněn 15. 9. 1944 na přístupech k Dukelskému průsmyku. Počátkem října se sice vrátil ke svému 1. čs. dělostřelckému pluku, ale po dvou měsících jej přeložili k 1. čs. náhradnímu pluku. Po odchodu z armády v lednu 1946 nastoupil u SNB a až do důchodu sloužil na různých místech v jižních a západních Čechách.

FOTO: DAZO

Michal Javorčák

FOTO: DAZO

Narodil se 19. 6. 1921 v obci Vyšší Verecky (dnes Verchni Vorota) na Podkarpatské Rusi a po ukončení národní školy

pracoval jako dělník. Začátkem dubna 1940 uprchl s Michalem Demjanem a dalšími kamarády do SSSR, o den později se pak za ním vydala i jeho matka Marie, roz. Vekličová (1888). Po překročení hranice však byli všichni zajištěni sovětskými pohraničníky. Přes Skole poslán do vězení do Stryje, odtud do Vinnice, Oděsy a Dněpropetrovska, kde ho odsoudili za ilegální přechod hranice ke třem letům nápravně-pracovních táborů Gulagu. Jeho matka zde ještě před vynesením rozsudku na následky věznění zemřela. Následovala deportace do jednoho z pracovních táborů v lágrovém komplexu Ivděllagu na severním Uralu. Během svého věznění zde vystřídal hned několik druhů prací; nejdříve pracoval v lese, dále jako „polní“ kuchař pro celou pracovní četnu či jako lágrový holič. Po několika měsících namáhavé práce však onemocněl tak silným zápallem plic, že jej místo léčení převezli do márnice mezi mrtvé vězně. Před jistou smrtí ho zachránil jeden z lékařů, který ho odsud nechal vyvézt a tajně mu aplikoval několik vitaminových injekcí. Po vyléčení byl jako „slabosilka“ (vězeň neschopný těžké práce) přeražen do baráku lágrových strážců, aby se staral o jejich pohodlí. Propuštěn koncem roku 1942, u čs. vojenské jednotky v Buzuluku sice odveden 2. 2. 1943, ale krátce poté onemocněl malárií. V Novochoopersku ho přidělili k protiletadlovému oddílu 1. čs. brigády, s nímž se zúčastnil bojů od Kyjeva až do Prahy a dosáhl hodnosti rotného. Po válce zůstal v čs. armádě do konce října 1946, kdy nastoupil službu u SNB, kde zůstal až do odchodu do důchodu.

Vasil (Jurij) Kolbasňuk

Narodil se 11. 5. 1921 v obci Jasiňa jako nejmladší z šesti dětí lesního dělníka. Společně se svými sourozenci Dimitrijem (1916), Ivanem (1915) a Vasillinou Marií (1921) utekl 11. 4. 1941 před maďarskou perzekucí do SSSR. Krátce po překročení hranic byl zatčen pohraniční stráží a poslán do vězení ve Vorochtě, poté do Nadvorné, Stanislavova a Ivarova, kde 11. 12. 1941 odsouzen za nelegální přechod hranic a špionáž na pět let nápravně-pracovních táborů Gulagu. V pracovním táboře Vjatskij v severovýchodní části Kirovské oblasti přidělen na otrockou práci v lese. Po čase se mu podařilo vyměnit boty za přízeň táborového předáka, a tak získal méně namáhavou práci – údržbu stájí. Propuštění se dočkal 14. 12. 1942 a 2. 1. 1943 odvodu u čs. voj. jednotky v Buzuluku. Po základním výcviku zařazen u pěchoty 1. čs. brigády. Při bombardování u Kyjeva utrpěl zlomeninu klíční kosti pravé ruky. Ve funkci velitele pěšího družstva se účastnil bojů u Vasilkova, Rudy a Bílé Cerkve. V Rovně absolvoval poddůstojnickou školu a stal se velitelem pěší čety. Při dobývání kóty 534 byl 15. 9. 1944 těžce raněn. Po válce a vyléčení nastoupil v roce 1946 službu u Sboru národní bezpečnosti, kde sloužil do roku 1955. Dále se živil jako topič a řidič u ČSAD. V roce 1968 na protest proti okupaci Československa vystoupil z KSČ a v roce 1976 odešel do důchodu. Zemřel v roce 2011 v Karlových Varech.

FOTO: DAZO

Jiří Kopinec

Narodil se 19. 6. 1921 v Imstičevu na Podkarpatské Rusi, kde jeho otec Štefan hospodařil a provozoval bednářskou živnost. Když 18. 3. 1939 Maďarsko obsadilo zbytek Podkarpatské Rusi, dohodl se s třemi přáteli, že odejdou do Sovětského svazu, aby nemuseli sloužit v polovojenských oddílech Levente. Po hřebenech Karpat vyrazili již 22. 8. 1939 k 80 kilometrů vzdálené hranici, kde byli druhý den u Jelenkovatého zatčeni sovětskou pohraniční stráží. Vězněn byl nejprve v Skole, po šesti týdnech převezen do věznic ve Stryji, poté

FOTO: DAZO

¹⁶ Srov. Z. VALIŠ, *Ze sovětských gulagů do československé armády*, s. 53.

do Starobelska, kde 18. 4. 1941 odsouzen za nelegální přechod hranice na tři roky nápravně-pracovních táborů Gulagu. Odtud vlakem a lodí odtransportován do Vorkutlugu, kam dorazil 12. 7. 1941. Nejprve jej zařadili do stavební brigády budující nový tábor, později pracoval na stavbě železničního mostu přes řeku Vorkutu. V táboře onemocněl a strávil několik týdnů v nemocnici. Vysvobození mu přinesla amnestie pro čs. státní příslušníky a 12. 1. 1943 jej odeslali do kazašského Džambulu, kde pracoval ve skladě. Dnem 14. 6. 1943 byl v Novochopersku jako nováček vtělen do 1. čs. brigády a po výcviku přemístěn k její ženijní rotě. Na frontě se zúčastnil bojů od Kyjeva až do Prahy a postupně zastával funkce velitele družstva, zástupce velitele čety a naposledy výkonného rotmistra ženijního praporu v hodnosti rotmistra. Po válce byl ponechán v činné službě; v březnu 1948 se stal kandidátem KSČ a o rok později byl přijat za důstojníka z povolání v hodnosti podporučíka. Postupně dosáhl hodnosti podplukovníka a v lednu 1978, když splnil podmínky nároku na starobní důchod, byl propuštěn ze služebního poměru vojáka z povolání. Ze třech kamarádů, s nimiž utekl do SSSR, se propuštění z Gulagu a přijetí do čs. voj. jednotky v SSSR dočkal jen Petr Seninec (1919); Michal Daniš (1915) zemřel 27. 1. 1942 v jednom z lágrů Unžlugu a o osudu posledního z nich Šaula Ackermana (1920) zůstala ve spisu NKVD jen poslední zpráva o jeho transportu 16. 6. 1942 do lágrů Sevostlugu na Kolymě.

Julius Kostovič

Narodil se 28. 2. 1912 v obci Radvanka na Podkarpatské Rusi. Když dokončil studium reálného gymnázia v Užhorodu, nastoupil v roce 1934 prezenční službu a tehdy se rozhodl pro dráhu důstojníka. Po ukončení školy na důstojníky dělostřelectva v záloze vystudoval v letech 1935–1937 Vojenskou akademii v Hranicích a poté působil v hodnosti poručíka u 12. dělostřeleckého pluku v Užhorodu. Po rozpuštění čs. armády přešel 28. 10. 1939 podkarpatorusko-polské hranice, ale po dvou dnech byl zadržen gestapem až do 8. 11. 1939 s tím, že dostal nařizení přesunout se do Sanoku, kde se nacházela větší skupina ukrajinských nacionalistů – sičovců. Nařízení neuposlechl, následující den vstoupil na polské území okupované Sověty a po dobrovolném přihlášení se u sovětské pohraniční stráže byl postupně vězněn v Lesku, Lvově, Nikolajevě, Starobelsku, Krasnojarsku a Norilsku. Dne 7. 5. 1941 odsouzen na tři roky nápravně-pracovních táborů Gulagu a odeslán do Vorkutlugu, kde se již 17. 1. 1942 dočkal osvobození, ale při cestě letadlem onemocněl a zůstal v nemocnici v Krasnoarmejsku až do konce května 1942. U čs. voj. jednotky v Buzuluku byl prezentován 5. 6. 1942. Měl tehdy nejvyšší vojenskou hodnost mezi jejími příslušníky z Podkarpatské Rusi, a nejen proto požíval u nich jisté autority, ale velení jednotky mu vytýkalo nacionalismus, když mimo jiné prosazoval pojmenování Podkarpatské Rusi s Československem. Zpočátku zastával funkce u nejrůznějších výcvikových rot, a to až do počátku července 1943, kdy jej přemístili k 1. čs. brigádě, kde působil zprvu jako náčelník štábu 1. dělostřeleckého pluku a po jeho zrušení u velitelství dělostřelectva brigády. Na počátku září 1943, po příjezdu čs. důstojníků z Velké Británie, ustanoven velitelem baterie dělostřeleckého protiletadlového oddílu brigády a v lednu 1944 se stal velitelem tohoto oddílu. V létě 1944 ustanoven velitelem 4. čs. dělostřeleckého pluku u 3. čs. brigády a dnem 30. 11. 1944 převzal velení III. oddílu 5. čs. dělostřeleckého pluku. Po válce zůstal u armádě, vstoupil do národně socialistické strany a na návrh akčního výboru Národní fronty v Hradci Králové byl z armády propuštěn do zálohy a v roce 1949 i zatčen. Ve vykonstruovaném procesu odsouzen Státním soudem za špionáž k 15 letům odnětí svobody a poté mohl pracovat jen v dělnických profesích. V roce 1969 byl sice původně vykonstruovaný rozsudek zrušen, ovšem návrh na přezkum Krajský soud v Hradci Králové v roce 1972 zamítl. V dubnu 1991 jmenován do hodnosti generálmajora v. v. Zemřel v roce 1993.

FOTO: DAZO

Imrich Kuric

Narodil se 20. 6. 1921 ve Zborově nad Bystricou na Slovensku a po ukončení lidové školy pracoval jako dělník. Dne 20. 6. 1940 odešel společně s J. Cifrou (1922) do SSSR, ale již po dvou dnech je zadrželi sovětské pohraničníci. Následovala čtrnáctidenní vazba v Lesku, dále pak ve městě Sambor a koncem října 1940 se dostal do Starobelska, kde 29. 11. 1940 odsouzen na tři roky nápravně-pracovních táborů Gulagu. Počátkem ledna 1941 odjel transportem do Oněglagu v Archagelské oblasti, kde nasazen na těžbu a zpracování dřeva v táboře Novostrojka. V červnu 1941 se dostal do tábora „II B“ na břehu řeky Oněgy, aby nakládal dříví na lodě, ale po třech měsících byl přemístěn do tábora „IV“ nedaleko Novostrojky. Již 25. 1. 1942 se společně s dalšími čtyřmi Čechoslováky dočkal propuštění a odesláni do okresního města Plesecka, kde se k nim přidala skupina pěti čs. Židů, se kterými pokračovali do Buzuluku. Po měsíčním putování se jich k čs. voj. jednotce dostala jen polovina. Tam odveden 2. 3. 1942 a postupně dosáhl hodnosti desátníka. Zúčastnil se bojů o Sokolovo, kde padl do německého zajetí, a spolu se čtyřmi dalšími čs. válečnými zajatci od Sokolova měl prospět nacistické propagandě v Protektorátu Čechy a Morava. Po skončení akcí v Praze se jako Slovák dostal k Úřadu propagandy v Bratislavě. V březnu 1947 vojenským soudem odsouzen za vojenskou zradu na dvacet let těžkého žaláře a ke ztrátě vojenské hodnosti. Již předtím došlo k odnětí Čs. válečného kříže z roku 1939, jenž mu byl udělen in memoriam jako domněle padlému. Trest si odpykával v Leopoldově a následně v Opavě a při práci na úpravě bytů pro vojenské osoby se mu podařilo 4. 8. 1951 uprchnout. Nejprve zamířil do Rakouska, později žil v Austrálii a v USA, kde zemřel.

Julius Cifra, který s ním prchl do SSSR, se po propuštění z Oněglagu rovněž přihlásil do čs. voj. jednotky a 4. 3. 1943 se v Buzuluku podrobil odvodu. Za bojů v Karpatech se jako příslušník 4. polního praporu 3. čs. brigády stal 10. 9. 1944 nezvěstným (prohlášen za mrtvého 17. 3. 1948).

FOTO: DALO
Julius Cifra

FOTO: DALO

Jan Lenišinec

Narodil se 7. 2. 1914 v obci Repinné na Podkarpatské Rusi a vyučil se zedníkem. Prezenční službu v čs. armádě absolvoval v letech 1936–1939 u 45. pěšího pluku v Chustu, včetně telefonního a minometného kursu. Se svým přítelem Vasilem Branikem přešli hranici do SSSR již 1. 10. 1939. Nejdříve byl vězněn ve Stryji, pak v Kirovogradu, kde je 13. 7. 1940 odsouzen

FOTO: DAZO

ke třem rokům nápravně-pracovních táborů Gulagu. Trest si odpykával v jednom z lágrů Soroklagu u Bílého moře na severu Ruska. Zde pracoval až do svého propuštění v září 1941 a poté odjel na práci do Kustanaje v Kazachstánu. U čs. voj. jednotky v Buzuluku odveden 17. 7. 1942, poté působil jako spojka velitele čety 1. pěší roty. Po vyléčení zranění u Sokolova pokračoval v bojové činnosti v rámci 1. čs. brigády až do 7. 1. 1944, kdy byl podruhé zraněn. Koncem dubna si jej vyžádalo sovětské velení pro zvláštní úkoly a v noci na 24. 7. 1944 seskočil u Szanoku a spolu s ostatními Čechoslováky se spojil se sovětským oddílem plk. N. A. Prokopjuka, ale krátce poté je včlenili do samostatného oddílu mjr. Rudé armády A. D. Kovalenka-Belova, jenž poté působil na východním Slovensku. Při jedné z hlídek se nevrátil k oddílu, ani v únoru 1945 s ostatními k 1. čs. armádnímu sboru. Po válce zůstal na Zakarpatské Ukrajině a v dalších letech zřejmě žil v Kyjevě.

Dimitrij Lupej

Narodil se 20. 3. 1917 v obci Stavne na Podkarpatské Rusi jako deváté z deseti dětí a vyučil se řezníkem. Po velmi krátkém působení v čs. armádě byl v březnu 1939 demobilizován a vrátil se do rodné vsi na Podkarpatské Rusi okupované Maďary. Před hrozcím odvodem do maďarské armády utekl 3. 6. 1940 společně s osmi dalšími lidmi do SSSR. Po přechodu hranice byli zadrženi v Siankách sovětskými pohraničníky, po dvou měsících v táboře NKVD ve Skole posláni do věznice v Berdičevu a následně do Starobelska, kde Dmitrije 11. 10. 1940 odsoudili na tři roky nápravně-pracovních táborů Gulagu. Poté vyvezen do jednoho z táborů Uchtížemlagu v ASSR Komi, kde pracoval při kácení stromů. Na jaře 1942 v rámci velkého pěšího transportu odveden do dalšího, asi 100 km vzdáleného tábora. Zde opět kácel stromy a podílel se na výstavbě sazovny – továrny na saze pro výrobu střelného prachu. Propuštění se dočkal 3. 1. 1943. Měsíc putoval po železnici do Buzuluku, kde byl 12. 2. 1943 odveden. Po dokončení výcviku obsluhy u protitankové pušky a kanonu ráže 45 mm v Novochoopersku se stal pro své velmi dobré střelecké schopnosti velitelem družstva u 2. pěšího praporu 1. čs. brigády, s níž se účastnil bojů od Kyjeva až na Volyň, kde po absolvování kurzu pro velitele čet cvičil v létě 1944 místní Čechy. Do bojů se vrátil během karpatsko-dukelské operace, v jejímž průběhu 20. 9. 1944 utrpěl dvě zranění (do tváře a ruky). Po vyléčení působil u výcvikového střediska a od počátku ledna 1945 opět na frontě u 1. čs. brigády. Konec války pro něho neznamenal konec v čs. armádě, protože ve službě setrval jako voják z povolání až do důchodu.

FOTO: DAZO

Štěpán Luťanský

Narodil se 3. 8. 1916 v obci Volosjanka na Podkarpatské Rusi. Vystudoval učitelství v Užhorodě a následně učil na obecné škole ve Volovém. Dne 11. 10. 1939 se přihlásil u sovětské pohraniční strážce, která jej předala NKVD. Následoval pobyt ve věznicích ve Stryji a Kirovohradu, kde byl často vyslýchán. Přitěžující okolností se mu stala skutečnost, že se zpočátku vydával za člena KSC, až později doznal, že jejím členem nikdy nebyl, a 20. 6. 1940 byl odsouzen na pět let nápravně-pracovních táborů Gulagu. Z Kirovogradu transportován vlakem přes Poltavu, Charkov a Moskvu do tranzitního tábora v Archangelsku. Zde s dalšími vězni přeložen na loď, jež je vezla přes tisíc kilometrů severovýchodně do tranzitního tábora v Narjat Maru, místa, kde řeka Pečora ústí do Barentsova moře. Odtud se dále plavil do města Pečory a potom pokračoval pěšky do táborové kolonie č. 38, kde pracoval na stavbě železnice Kotlas – Vorkuta. Později převelen do kolonie č. 47, sovchozu Vorkuta na řece Use a kolonie č. 37. Propuštění se dočkal 17. 12. 1942. Společně s desítkami dalších čs. vězňů odjel vlakem do Buzuluku. Po strastiplné cestě, během níž zemřel jeden z čs. dobrovolníků,

FOTO: DAZO

byl 28. 1. 1943 odveden do čs. voj. jednotky. V roce 1946 nastoupil na Ministerstvo vnitra, kde pracoval až do důchodu v účtárně. V padesátých letech sepsal vzpomínky na léta vězení v Gulagu, ale zničil je krátce po návštěvě kolegů z ministerstva, kteří si během návštěvy prohlíželi knihovnu a málem narazili na jeho rukopis. Ke vzpomínkám se znovu vrátil o mnoho let později. Zemřel 22. února 1997 v Praze. Dva roky po jeho smrti byly vydány vzpomínky pod názvem *Pečorlag. Útěk do ráje (1939–1942)*. Řadí se k nejvýznamnějším autobiografickým dílům, jež u nás na toto téma vyšly.

Ivan Major

Narodil se 14. 8. 1921 v obci Dulovo na Podkarpatské Rusi. Společně se dvěma kamarády, Jiřím Molnárem (1921) a Štefanem Haňukem (1921), přešel 24. 7. 1940 ilegálně hranice do SSSR. Ve Stanislavově 10. 2. 1941 odsouzen na tři roky nápravně-pracovních táborů Gulagu. Trest si odpykával na Vorkutě v lágrech Intinlagu. Propuštění se dočkal 14. 1. 1943 a již 24. 1. se v Buzuluku podrobil odvodu. Také jeho dva přátelé vykonávali své tresty ve Vorkutlagu, odkud byli propuštěni 17. 12. 1942 a v Buzuluku je 17. 2. 1943 odvedli do čs. vojenské jednotky. Ivan se jako obsluha minometu zúčastnil už boje u Sokolova, ale po těžkém zranění na Dukle se musel léčit až do konce války. V roce 1946 demobilizován jako částečný válečný invalida a nadále pracoval jako řidič, později jako strážný.

FOTO: DAZO

Vasil Maksimišinec

Narodil se 3. 4. 1919 v obci Uhla na Podkarpatské Rusi a po ukončení dvouleté zimní hospodářské školy pracoval jako rolník. V roce 1939 se pokusil o první přechod hranice z okupované Podkarpatské Rusi do SSSR,

FOTO: DAZO

FOTO: DAZO

Propustka Vasila Maksimišince z Gulagu do Buzuluku.

ale byl zahnán sovětskými pohraničníky zpět. Následovalo zatčení maďarskou policií a jeden rok ve vězení v Budapešti. Do SSSR se však vydal znovu. Hranice překročil 3. 3. 1941 společně se dvěma kamarády, Štěpánem Dašem (1928) a Michalem Negrijou (1923). Krátce nato byli zadrženi sovětskými pohraničníky a předáni NKVD. Postupně byli vězněni v Nadvorně, Stanislavově a Ivanově, kde byl 7. 6. 1941 odsouzen na tři roky nápravně-pracovních táborů Gulagu a zařazen do transportu do Sevostlagu na Kolymě. Trest si však odpykával v jednom z táborů Vjatlagu ve středním Rusku, kde pracoval jako dělník v zemědělství. V důsledku vyčerpání a nemoci strávil nějakou dobu v táborové nemocnici, kde přežil díky soucitu estonské vězeňkyně, která mu donášela jídlo nad rámec předepsaných norem. Propuštění se dočkal 14. 12. 1942

a v Buzuluku jej odvedli již 26. 12. a zařadili do 1. polního praporu. U Sokolova padl 8. března 1943 do německého zajetí a byl uvězněn v táboře pro válečné zajatce Stalag 378 Dněpropetrovsk. V následujících měsících se K. H. Frank rozhodl využít čs. válečných zajatců k propagandistické akci v Praze na přelomu září a října 1943. Společně s dalšími čtyřmi zajatci rozmlouval s protektorátními novináři o svých osudech v SSSR a činnosti čs. vojenské jednotky. Na základě jejich výpovědí vznikla i brožura „Váleční zajatci vypovídají“. Po válce měl být souzen za zločin vojenské zrady, ale údajně zemřel ještě před zahájením trestního řízení. Tehdy mu také MNO odňalo vyznamenání in memoriam Čs. válečným křížem z roku 1939 jako domněle padlému.

Ivan Mohorita

Narodil se 7. 5. 1921 v obci Volové nedaleko Chustu. Po úspěšném složení maturity na státním reálném gymnáziu v Chustu začal studovat na lékařské fakultě Univerzity Karlovy, ale na jaře 1939 nastoupil vojenskou prezenční službu u dragounského pluku 10 v Mukačevu, odkud odvelen do školy důstojníků jezdeckva v záloze v Pardubicích. Jeho služba v čs. armádě neměla dlouhého trvání, protože po německé okupaci v březnu 1939 se musel vrátit na Podkarpatskou Rus, pro změnu okupovanou Maďarskem. Jako bývalý čs. voják měl povinnost hlásit se každé dva týdny na maďarské policejní stanici v Chustu. Již v říjnu 1939 se proto společně s dalšími deseti kamarády, většinou spolužáky z gymnázia, rozhodl uprchnout do SSSR. Hranice překročili 17. 10. 1939, ale místo vysněného studia je čekalo zatčení v Lavočném, deportace přes Skole do věznic ve Stanislavově a Čerkasch, kde 21. 6. 1940 odsouzen za ilegální překročení hranice na tři roky v nápravně-pracovních táborech Gulagu. Poté deportován do Archangelska, odtud pokračoval lodí přes Bílé moře a povodím řeky Pečory do pracovních táborů Pečlugu, avšak vzhledem k zamrzlé řece se cesta na určené místo protáhla na několik měsíců. Další dva roky pracoval na stavbách nemocničních budov po okolních *lagpunktech* a 21. 10. 1942 ho převedli do tábora patřícího k Sevželdorlagu, kde se uchytil jako asistent ruského lékaře v lágrové nemocnici. Propuštění se dočkal až 24. 1. 1943, tedy téměř tři a půl roku po svém zatčení. V Buzuluku byl prezentován 19. 4. 1943 a po výcviku ho zařadili k 1. čs. brigádě, s níž se účastnil bojů u Kyjeva až do prostoru Bílé Cerkve, kde utrpěl zranění hlavy. V červnu 1944 jmenován podporučíkem zdravotní služby v záloze a na Dukle raněn podruhé, tentokrát málem přišel o ruku. Po vyléčení na počátku února 1945 byl přemístěn k 5. čs. dělostřeleckému pluku, v jehož rámci se účastnil dalšího osvobozování Slovenska a Moravy. Po válce ještě několik měsíců zprostředkoval distribuci humanitární pomoci UNRRA a následně se natvalo usadil v Praze. V dalších letech vystudoval tělovýchovu na Karlově univerzitě a profesně se věnoval tělovýchovné přípravě vojáků v čs. armádě.

FOTO: DAZO

Jan Plovajko

Narodil se 5. 2. 1922 v obci Tuří Bystrá. Studoval gymnázium v Užhorodě, kde jej 14. března 1939 zastihl zábor Podkarpatské Rusi Maďarskem. Rozhodl se tedy pro útěk do SSSR. V noci na 20. 10. 1940 překročil hranici u obce Užok a dostal se na polské území okupované Sovětským svazem. Byl zadržen sovětskou pohraniční hlídkou a eskortován nejprve do sběrného tábora Skole, následně do věznic ve Stryji. Odtud se dostal do Starobelska, bývalého kláštera, sloužícího jako věznic NKVD. Tam odsouzen 28. 5. 1941 na tři roky nápravně-pracovních táborů Gulagu a poté transportován nejprve v přečpaném dobytčáku vlakem a následně nákladní lodí do Norilsku na severu Ruska. V jednom z táborů Norillagu pracoval tři roky v kamenolomu a na odklizení sněhu. Po osvobození odjel společně

FOTO: DAZO

s dalšími padesáti Čechoslováky k čs. voj. jednotce do Buzuluku. Odveden byl 6. 7. 1943 a vtělen k 1. čs. brigádě, v létě 1944 k 3. čs. brigádě a na jaře 1945 dokončil školu na důstojníky dělostřelctva v záloze. Zúčastnil se bojů od Kyjeva až do Prahy. Jeho bratr Vasil (1917), který rovněž prošel Gulagem, padl 5. 11. 1943 u Kyjeva. Po válce zůstal v armádě, nicméně v roce 1952 byl propuštěn. Pracoval pak v různých profesích až do roku 1970, kdy odešel do důchodu. V roce 2010 byl prezidentem republiky Václavem Klausem vyznamenán Řádem Bílého lva.

Dimitrij Popjuk

Narodil se 10. 10. 1921 v Jasíně na Podkarpatské Rusi. Jeho studium na místním gymnáziu ukončila maďarská okupace. Maďarsko-sovětské hranice překročil ilegálně se svými pěti přáteli 14. 8. 1940, ale pohraniční stráž v Polonici je zatkla a odeslala do vězení do Nadvorné, odtud do Stanislavova, kde je všechny dne 29. 11. 1940 odsoudili na tři roky nápravně-pracovních táborů Gulagu. Následně vyvezen do lágru Kargopollagu v Archangelské oblasti a zde pracoval v lese do 24. 12. 1942, kdy byl odeslán k čs. voj. jednotce. V Buzuluku odveden 1. 1. 1943 a bez výcviku zařazen do protitankové roty 1. pol. praporu; za boje u Sokolova přidělen k posílení 3. pěší roty. V Novochopersku absolvoval školu na důstojníky pěchoty v záloze a poté se zúčastnil bojů 1. čs. brigády od Kyjeva až na Volyň. Tehdy přemístěn k rotě zvláštního určení a následně převelen k hloubkovému průzkumu sovětské 18. armády 4. ukrajinského frontu. Koncem března 1945 vysazen na Mělnicku ve funkci zpravodajského důstojníka zpravodajského a organizátorského československo-sovětského výsadku „Národní mstitel“. V bojích s nacisty byl těžce raněn a léčen v SSSR. Do vlasti se vrátil až v roce 1946 v hodnosti nadporučíka Rudé armády (hodnost mu byla uznána) a stal se důstojníkem z povolání.

FOTO: DAZO

Michal Rozman

Narodil se 26. 3. 1923 v obci Čomalovo na Podkarpatské Rusi a po ukončení obecné školy pracoval v zemědělství. Se svými dvěma příbuznými Petrem Rozmanem (1922) a Serafiinem Rozmanem (1923) utekl 13. 8. 1940 přes hranice do SSSR. Po zatčení sovětskou pohraniční stráží byli odesláni do Stanislavova a po dvou měsících do Starobelska, kde je 29. 11. 1940 odsoudili na tři roky nápravně-pracovních táborů Gulagu. Následně je deportovali do jednoho z táborů Kargopollagu v Archangelské oblasti. Zde také Serafin 6. 4. 1942 zahynul, zatímco Michal a Petr se 24. 12. 1942 dočkali propuštění. Po odvodu v Buzuluku 1. 1. 1943 byli zařazení do 1. pol. praporu a zúčastnili se boje u Sokolova. Michal v Novochopersku absolvoval poddůstojnickou školu a zúčastnil se bojů 1. čs. brigády od Kyjeva až na Volyň. V létě 1944 byl po absolvování kursu na velitele čet v Lucku jmenován do hodnosti podporučíka pěchoty a na Dukle těžce raněn, když utrpěl průstřel obou stehů; po zotavení působil na Slovensku jako mobilizační důstojník. V říjnu 1945 demobilizoval a poté provozoval hostinec v Kamenickém Šenově a po jeho znárodnění pracoval až do důchodu jako vrátný v Telči.

FOTO: DAZO

Vasil Savko

Narodil se 27. 5. 1921 v obci Hankovice na Podkarpatské Rusi. Po ukončení školy pracoval v lese. Dne 4. 8. 1940 ilegálně přešel v osmičlenné skupině hranice do SSSR. Po zatčení sovětskými pohraničníky

FOTO: DAZO

u Husného odeslán do vězení ve Stryji a dále do Starobelska, kde dne 29. 11. 1940 odsouzen na tři roky nápravně-pracovních táborů Gulagu. Další dva roky vězněn v Kargopollagu v Archagelské oblasti. Na svobodu se dostal 24. 12. 1942 a po odvodu v Buzuluku 1. 1. 1943 jej bez výcviku zařadili k zákopnické čtě 1. pol. praporu. Účastnil se bojů u Sokolova, Kyjeva, Bílé Cerkve a Žaškova. V červenci 1944 přemístěn k rotě zvláštního určení 1. čs. sboru, absolvoval paradesantní výcvik a zařazen do šestičlenné skupiny, jež byla v noci z 26. na 27. 9. 1944 vysazena do týlu nepřítele u Humenného na Slovensku, kde se spojila s obdobnou skupinou 1. ukrajinského frontu, aby společně vytvořily partyzánský oddíl O. Borkaňuka. Plnil zpravodajské úkoly pro štáb frontu a zúčastňoval se i bojových akcí a s jednotkami Rudé armády se spojil 15. 11. 1944. Po návratu k 1. čs. sboru jmenován rotmistrem ženijního vojska v záloze a zařazen u 1. čs. ženijního praporu. Po válce zůstal v čs. armádě, kde z počátku působil u ženijních jednotek a posléze pracoval na úseku vojenské dopravy; do důchodu odešel v hodnosti plukovníka.

Abram Singer – Antonín Slávik

Narodil se 10. 12. 1921 v Mukačevě na Podkarpatské Rusi. Jeho matka, svobodná polská Židovka, jej nemohla sama zaopatřit, a proto ho předala Čs. Červenému kříži. Dětství prožil v sirotčincích Jednoty československé v Bočkově a ve Svaljavě. V roce 1937 se dostal na rok do pěstounské péče do rodiny sedláka v obci Vrchtovice na Příbramsku. Po záboru Podkarpatské Rusi Maďary se však musel vrátit do Užhorodu, kde pracoval jako pekař. Společně s několika dalšími muži se rozhodl překročit hranice do SSSR. Hned za hranicemi byl 27. 7. 1940, společně s ostatními, zatčen NKVD a 10. 2. 1941 odsouzen na tři roky nápravně-pracovních táborů Gulagu. Trest vykonával v táboře Vorkutlugu, kde nasazen na práci v lese a dolech. Po amnestii pro čs. státní příslušníky odeslán do Buzuluku, kde 24. 1. 1943 odveden do čs. voj. jednotky, ale ještě několik měsíců se musel léčit ve vojenské nemocnici. Účastnil se bojů s 1. čs. brigádou od Kyjeva až po Vasilkov, kdy jako bývalý pekař přemístěn k vojenské kuchyni, tedy do týlu. Když se 1. čs. sbor dostal na Slovensko, zůstal v Popradě, kde se později oženil. Po opci pro ČSR a demobilizaci přijal jméno Antonín Slávik. S manželkou se usadil v Praze, kde vychoval dvě dcery. Zemřel 24. 5. 2004.

FOTO: DAZO

Cecilie (Vasilina) Slivková

Narodila se 10. 1. 1924 v obci Šandorovo-Danilovo na Podkarpatské Rusi. Po okupaci Podkarpatské Rusi maďarskou armádou přešla koncem roku 1939 do SSSR. Byla ale zadržena sovětskými pohraničníky, kteří ji předali zpět maďarským četníkům. Ti ji uvěznili v Chustu a fyzicky mučili. Po propuštění a částečném zotavení se 20. 2. 1941 pokusila o útěk „za lepším životem“ podruhé. Ovšem i tentokrát ji dopadly sovětské pohraniční orgány. Po několikaměsíční vazbě v Ufě za nelegální překročení hranic odsouzena na tři roky nápravně-pracovních táborů Gulagu. K výkonu trestu odeslána do pracovního tábora na Krasnou Dolinku, jenž byl součástí Karlagu ve východním Kazachstánu. Po propuštění v roce 1942 se dostala do města Džambul, kde nějaký čas pracovala v místním cukrovaru. Zde se dověděla, že se organizuje čs. vojenská jednotka. Po příjezdu do Buzuluku začátkem roku 1943 působila u 1. čs. záložního pluku jako civilní zaměstnanec v nemocniční prádelně. Dnem 14. 7. 1944 přemístěna k 3. čs. brigádě jako zdravotní sestra. V bojích na Dukle utrpěla zranění. V srpnu 1945 se jí narodil syn Štěpán. V čs. armádě zůstala až do 12. 3. 1946, kdy demobilizovala. Poté se rozhodla navštívit rodinu na Podkarpatské Rusi, která se již stala součástí SSSR. Přesvědčena, že se za několik

FOTO: DAZO

dnů vrátí, svěřila syna do péče své válečné přítelkyni. Cestou však byla okradena o všechny doklady, bez nichž nemohla zpět do Československa. Při návratu v roce 1948 zjistila, že její syn byl adoptován a noví rodiče ji ho odmítli vydat, a proto se rozhodla vrátit do Chustu. Z jejího syna Štěpána Raka se později stal světově známý kytarista, profesor na Akademii múzických věd. Sama nadále žila v Chustu, kde pracovala v továrně na oděvy, později jako uklízečka v osmileté střední škole. Založila si novou rodinu a později se přestěhovala do obce Buštino.

Ivan Solovka

Narodil se 6. 9. 1923 v obci Volové (dnes Mižhirja) na Podkarpatské Rusi. Po škole pracoval jako dělník. Před nástupem do mládežnických vojenských oddílů maďarské Levente se rozhodl v rámci početné skupiny uprchnout do SSSR. Po přechodu hranic 23. 10. 1939 však celou třicetičlennou skupinu zadrželi sovětské pohraničníci. Putoval přes věznice ve Skole, Poltavě do Kremenčuku, kde 21. 6. 1940 odsouzen ke třem letům nápravně-pracovních táborů Gulagu. Spolu s dalším odsouzenými se nejdříve dostal do Kotlasu a poté na lodích do jednoho z lágrů Pečorlugu. Zpočátku pracoval na výstavbě trati mezi Pečorou a Vorkutou, ale zanedlouho si získal sympatie velitele tábora a dostal privilegovanější místo – dávkování a výdej chleba. To jej zachránilo před nejtěžší prací. Na této pozici se udržel až do svého propuštění koncem roku 1942. V Buzuluku byl odveden 27. 2. 1943 a po dokončení výcviku v Novochopersku se zúčastnil jako spojař 1. dělostřeleckého oddílu bojů u Kyjeva. U spojařů působil i během bojů na Ukrajině, v Karpatech a nakonec až do Prahy. Po válce zůstal v armádě v hodnosti rotmistra a zastával funkci velitele spojovací čety u 14. děl. pluku ve Dvorech u Karlových Varů. Když absolvoval jednoroční kurs Vojenské akademie v Hranicích, ustanoven velitelem velitelské čety u 13. děl. pluku. V prosinci 1952 se stal kandidátem KSC a později jejím členem, ale v rámci stranických prověrek v létě 1970, kdy působil na velitelství západního vojenského okruhu v Táboře, byl ze strany vyškrtnut a na konci roku 1974 propuštěn v hodnosti podplukovníka do zálohy jako „nevyhovující“. Následovaly problémy se sháněním zaměstnání; nakonec nastoupil jako osvětlovač ve Státním divadle Oldřicha Stibora v Olomouci, kde působil až do důchodu.

FOTO: DAZO

Robert Sylten (Silberstein)

Narodil se 30. 8. 1902 v Orlově. Vystudoval chemii na Technické univerzitě ve Vídni. Již v srpnu 1939 z obav před nacistickou rasovou perzekucí uprchl do Polska, zatímco jeho manželka a tři děti zůstaly v Brně. Nejdříve pobýval v Katovicích, kvůli rychlému postupu německých vojsk po napadení Polska v září 1939 se však musel brzy přemístit do Lvova, obsazeného již Sověty. Několik týdnů tam marně hledal práci, proto se rozhodl odejít do Rumunska, kde se měli údajně nacházet manželčini příbuzní. Nejdříve se pokoušel dostat ze SSSR zákonnou cestou, kvůli své neútěšené materiální situaci se však nakonec koncem prosince 1939 rozhodl přejít sovětsko-rumunské hranice ilegálně. Asi 150 metrů od hranice u vesnice Popelniky byl místními obyvateli zadržen a předán sovětské pohraniční stráž. Nejprve byl vězněn v Kolomyji, později ve Stanislavově a ve Vinnici. Zde 29. 6. 1940 odsouzen za nelegální přechod hranice na pět let nápravně-pracovních táborů Gulagu. Na podzim roku 1940 se dostal do pracovního tábora Knaž-Pogost, jenž byl součástí Sevželdorlugu na severovýchodě Ruska. Tam pracoval nejdříve jako lesní dělník, poté v obuvnické dílně a nakonec se uplatnil i jako chemik v místní mýdlárně. Přestože byl z lágru propuštěn na konci února 1942, u čs. vojenské jednotky v Buzuluku se hlásil

FOTO: DAZO

až počátkem května 1942. Kvůli svému špatnému zdravotnímu stavu však mohl být odveden až napodruhé – 25. 3. 1944 v Jefremově, následně působil u náhradní jednotky jako sanitář a od března 1945 ve strážní rotě. Po návratu do Československa v květnu 1945 zjistil, že jeho manželka a tři děti zahynuly v nacistických koncentračních táborech v Estonsku, kam byli deportováni z Terezína v září 1942. V roce 1949 odešel se svou druhou manželkou do Izraele, kde pracoval na různých místech, nejdéle jako chemik ve fosfátových závodech u Beerševy v Negevu.

Vasil Špir

Narodil se 20. 2. 1922 v obci Rokosovo na Podkarpatské Rusi a po dokončení osmé třídy národní školy pracoval jako dělník. Kvůli poměrům panujícím na Podkarpatské Rusi pod maďarskou okupační správou se rozhodl pro odchod do SSSR. Spolu s přítelem ho však po překročení hranic 23. 5. 1940 zadržela pohraniční stráž a byli odvezeni do vězení do Nadvorné a odtud dále do Stanislavova, kde strávili dalšího půl roku. Ve sběrném táboře ve Starobelsku 10. 2. 1941 odsouzen ke třem letům nápravně-pracovních táborů Gulagu. Poté s dalšími odsouzenými odvezen do věznice v Charkově a po půl roce do tábora u osady Kožva. Nakonec se dostal až do jednoho z táborů Vorkutlugu, kde zůstal na těžbě uhlí následující rok, nejdříve jako horník, později jako řidič nákladního auta. Až 17. 12. 1942 se dočkal společně s dalšími Rusíny osvobození a odesláni k čs. vojenské jednotce do Buzuluku, kde se 17. 2. 1943 podrobil odvodu. Když v Novochoopersku dokončil základní pěchotní výcvik, byl zařazen do 1. čs. brigády jako pomocník střelce kulometu a účastnil se bojů od Kyjeva až do prostoru Bílé Cerkve, kde byl v lednu 1944 zraněn. Po vyléčení se dostal k autorotě a zařazen na funkci řidiče nákladního vozidla pro převoz munice a zásob. V tomto zařazení se zúčastnil bojů v Karpatech, na Slovensku a až téměř do Prahy, neboť v květnu 1945 utrpěl své druhé válečné zranění – průstřel levého ramene. Po válce zůstal v čs. armádě, v níž dosáhl hodnosti podplukovníka. V červnu 1947 vstoupil do KSČ, poté absolvoval školu na rotmistra pěchoty v Milovicích a stal se pomocníkem správce budov. Po ukončení Zdokonalovací školy důstojníků místních vojenských správ v Komorním Hrádku postupně působil od října 1956 na vojenských správách v Novém Strašeci, Rakovníku a v Kladně. V lednu 1969 byl odvelen k Vojenskému historickému ústavu v Praze a po roce ustanoven starším důstojníkem Ministerstva národní obrany – Komise pro vydávání osvědčení podle zákona č. 255/1946 Sb., kde působil až do května 1977, kdy odešel do důchodu.

FOTO: DAZO

Štěpán Vajda

Narodil se 17. 1. 1922 v obci Dulovo na Podkarpatské Rusi. Studoval na reálném gymnáziu v Chustu. Před nástupem do polovojenské mládežnické organizace Leventé se rozhodl v srpnu 1940 utéci do SSSR. Se svým přítelem Ivanem Fedinem (1922) přešel maďarsko-sovětské hranice 15. 8. 1940, ale byli zadrženi sovětskými pohraničníky a 2. 11. 1940 odsouzeni ve Stanislavově za ilegální přechod hranice na tři roky nápravně-pracovních táborů Gulagu. Místem pro výkon trestu se jim stal jeden z lágrů Ivděllagu na severním Uralu. Odsud byl Štěpán propuštěn až v lednu 1943. (O osudech Fedina neexistují žádné další zprávy.) V Buzuluku prezentován 3. 2. 1943, v Novochoopersku dokončil školu na důstojníky pěchoty v záloze a odeslán do kurzu pro tankisty v Tambově, kde získal specializaci mladšího

FOTO: DAZO

mechanika-radisty a pověst nejlepšího střelce z tankového kanonu i kulometu. Pro jeho mimořádné schopnosti si ho vybral velitel tankové roty ppor. J. Buršík za člena osádky svého tanku T-34 s bojovým jménem „Žižka“. Počátkem listopadu 1943 se zúčastnil v rámci tankového praporu bojů o osvobození Kyjeva i následných bojů 1. čs. brigády a byl za ně několikrát vyznamenán československými i sovětskými vojenskými vyznamenáními. V květnu 1944 byl jmenován podporučíkem pěchoty v záloze a ustanoven velitelem tankové čety, s níž se zúčastnil bojů u Jasla. V únoru 1945 převzal po zraněném veliteli 4. rotu a zúčastnil se bojů 1. čs. tankové brigády u slezského města Żory v rámci ostravské operace. Dne 6. 4. 1945 u obce Tworków (Tunskirch) zasažen německým odstřelovačem. In memoriam povýšen do hodnosti kapitána pěchoty v záloze a udělen mu třetí Čs. válečný kříž 1939 a čs. medaile Za chrabrost; v srpnu 1945 také Zlatá hvězda hrdiny SSSR.

Karel Vaš

Narodil se 20. 3. 1916 v Užhorodě. Již v 17 letech vstoupil do KSČ. Vystudoval Právnickou fakultu Univerzity Karlovy a v roce 1939 se vrátil do Užhorodu, ale kvůli pronásledování komunistů Maďary se rozhodl pro útek do SSSR. Matka i sestra zůstaly v Užhorodu a byly později kvůli svému židovskému původu zavraženy nacisty do koncentračního tábora, kde zahynuly. Po přechodu maďarsko-sovětské hranice 26. 8. 1940 byl zatčen sovětskými pohraničníky a 10. 2. 1941 odsouzen ve Stanislavově na tři roky nápravně-pracovních táborů Gulagu. Ve věznicích strávil několik měsíců a dva a půl roku v jednom z táborů Intinlugu na severu Ruska v Archangelské oblasti. Tehdy začal spolupracovat s NKVD.

FOTO: DAZO

Po propuštění 4. 1. 1943 odjel do Buzuluku, kde se prezentoval 24. 1. 1943. Zpočátku vykonával funkci přednosty kanceláře polního prokurátora a po krátké epizodě u 2. pol. praporu působil na 2. (zpravodajském) oddělení 1. čs. brigády. Od ledna 1945 zastával funkci zástupce nechalvalně známého Bedřicha Reicina, velitele obranného zpravodajství, jež bylo tehdy na sovětské přání vyčleněno z 2. oddělení u čs. voj. jednotek v SSSR a osamostatněno. Po roce 1948 se jako vojenský prokurátor a soudce významnou měrou podílel na nezákonnostech komunistického režimu. Navrhl desítky trestů smrti, z nichž byla řada vykonána. Mimo jiné v případě generála Heliodora Píky, který se jako vedoucí Čs. vojenské mise v SSSR zasadil o propuštění Čechoslováků ze sovětských táborů. V rámci mocenských bojů zatčen v roce 1951 a odsouzen na doživotí, ale již roku 1954 propuštěn. V šedesátých letech vystudoval historii na FF UK. Zemřel 8. 12. 2012 v Praze.¹⁷

Michal Vološin

Narodil se 6. 11. 1922 ve Volovci na Podkarpatské Rusi. Společně s několika sousedy a spolužáky z rodné obce se rozhodl utéci před maďarskou okupací do SSSR. Při pokusu o překročení hranice byl 11. 12. 1939 zatčen sovětskými pohraničníky nedaleko obce Vyžlovo, předán NKVD a transportován do věznice NKVD č. 1. v Charkově, kde 21. 6. 1940 odsouzen na tři roky nápravně-pracovních táborů Gulagu. Následovala deportace do Pečlagu v ASSR Komi, kde pracoval na výstavbě železnice. Propuštěn se dočkal po vypršení trestu 9. 12. 1942. V Buzuluku se 28. 1. 1943 podrobil odvodu a bez výcviku zařazen do 1. pol. praporu odjíždějícího na frontu. V boji u Sokolova padl 8. 3. 1943 a in memoriam vyznamenán Čs. válečným křížem 1939.

FOTO: DAZO

17 Podrobněji Adam HRADILEK, Karel Vaš v SSSR. Vězněm a spolupracovníkem NKVD. Paměť a dějiny 2012, č. 3, s. 72–88.

From the Gulag Camps...

By Jan Dvořák – Adam Hradílek – Zdeněk Vališ

At the beginning of WWII, hundreds of thousands of refugees from the Nazi occupied countries looked for refuge in many countries of the world, encountering a varying degree of understanding and openness on the side of local authorities. Refugees in the USSR encountered a unique approach. Hundreds of thousands of the refugees who crossed the Soviet borders or dwelled on territories that became occupied by USSR during the war, often fell victims of its repressive regime. Following the break-up of Czechoslovakia and the Nazi occupation of Bohemia and Moravia in March 1939, thousands of Czechoslovak nationals fled to Soviet territory. They included not only ethnic Czechs and Slovaks but also, and more importantly, Czechoslovak Jews and Ruthenians who felt threatened by the Nazi or Hungarian persecution. Another group that searched for refuge in the USSR was a majority of Czechoslovak Jews deported in October 1939 to Nisko on the San river, who were expelled to the Soviet-German border by the Nazis. While crossing into the USSR saved them from the Nazi oppression, many of them got arrested by NKVD, the Soviet secret police, and sentenced to many years of prison for illegal crossing of the borders or "espionage", becoming slaves of the Gulag prison camps where many of them found their death.

Jan Dvořák (1982)

historik a člen skupiny orální historie Ústavu pro studium totalitních režimů v Praze. V současnosti též externím doktorandem na Slezské univerzitě v Opavě. Specializuje se na české a československé dějiny 20. století – konkrétně na dějiny židovských komunit v českém Slezsku a osudy českých občanů perzekvovaných v SSSR. Je autorem publikace Židé v opavském Slezsku v letech 1918–1945.

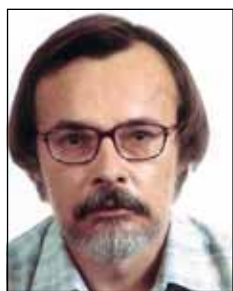
publikace Židé v opavském Slezsku v letech 1918–1945.

Adam Hradílek (1976)

od roku 2008 vedoucí skupiny orální historie Ústavu pro studium totalitních režimů. Je editorem publikace „Za vaši a naši svobodu“ věnované zahraničním protestům proti okupaci Československa v roce 1968. V současné době se specializuje na perzekuci československých občanů v SSSR. Od roku 2011 spolupracuje na českém projektu Muzea holokaustu ve Washingtonu, který od roku 2013 vede.

spolupracuje na českém projektu Muzea holokaustu ve Washingtonu, který od roku 2013 vede.

PhDr. Zdeněk Vališ (1955)

v roce 1979 vystudoval FF UK, studijní obor archivnictví a historie. Do roku 1993 působil ve Vojenském historickém archivu jako odborný pracovník, poté v letech 1994–1998 v Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, v roce 1999 a v letech 2002–2003 v Ústavu soudobých dějin Akademie věd ČR. Zabývá se především

dějiny druhého a třetího odboje. Autor několika životopisných publikací a studií, též editor dokumentů a řady pamětí příslušníků československého odboje.

Paradoxically enough, the Nazi invasion of Soviet Union in July 1941 brought hope of rescue for the imprisoned Czechoslovaks. At the beginning of 1942, with the consent of the Soviet Government, formation of the Independent Cz. Military Unit in USSR began in the city of Buzuluk. Following a declaration of amnesty, imprisoned Czechoslovak citizen with the exception of "persons suspect of espionage against USSR" could volunteer for the service in the unit. Many of the prisoners used this opportunity to escape the Gulag. In contrast to refugees from Ruthenia (predominantly ethnic Ruthenians and Jews), ethnic Czechs and Jews hailing from the Czech lands had the advantage of not having their nationality questioned by the Soviet authorities. Due to the Hungarian occupation of Ruthenia, the refugees from this region were often considered to be citizens of Hungary, i.e. an enemy power, and consequently their requests for release from Gulag were rejected. At the beginning, the majority of members of the 1st Cz. Independent Field Battalion in USSR hence consisted of Czechoslovak Jews. Nonetheless, after repeated interventions of Czechoslovak diplomatic and military authorities, especially of the commander of Cz. Military Mission in USSR H. Píka, at least some of the imprisoned Ruthenians were saved. Majority of the amnestied convicts were released in Buzuluk where they joined the Cz. military unit and eventually engaged in combat operations on the Eastern Front, contributing significantly to the defeat of the Nazi Germany and liberation of Czechoslovakia. Nonetheless, many of those who had survived the horrors of Gulag fell on the front-lines.

Jan Dvořák (born 1982)

A historian and a member of the Oral History Group at the Institute for the Study of Totalitarian Regimes in Prague. Currently, he is pursuing his doctoral degree at Silesian University in Opava. He specializes in 20th century Czech and Czechoslovak history – specifically in the history of Jewish communities in Czech Silesia, as well as destiny of Czechoslovak citizens persecuted in the USSR. He has authored a book about the Jews in Opavian Silesia 1918–1945.

Adam Hradílek (born 1976)

Since 2008 the chief researcher of the Oral History Group at the Institute for the Study of Totalitarian Regimes. He is the editor "For Your and Our Liberty" - a monograph on foreign protests against the 1968 occupation of Czechoslovakia. Currently, he focusses on the persecution of Czechoslovak citizens in USSR. Since 2011 he has participated on the Czech project of the Holocaust Memorial Museum in Washington DC. Since 2013, he has been the leader of this project.

Zdeněk Vališ (born 1955)

Graduated in 1979 from the Faculty of Philosophy, Charles University as Archives Keeping and History major. Until 1993, he worked in the Military History Archives. Then during 1994–1998 he was with the Communist Crimes Documentation and Investigation Authority, in 1999 and 2002–2003 he worked in the Czech Academy of Sciences Contemporary History Institute. He focuses on the history of 2nd and 3rd Resistance. He is an author of several biographical publications and studies, Editor of number of documents and a series of Czechoslovak Resistance fighters' memories.